

MAGYAR NYELVŐR.

Megjelenik minden hónap 15-én
a nagy szünetet kivéve.

Szerkeszti
SIMONYI ZSIGMOND

Szerkesztőség és kiadó-hivatal
Budapest IV. Ferencz József part 27.

A MAGYARSÁG VESZEDELME.

»Hogy mi Magyarországon a német befolyás, sok magyar-
nak már nem kell fejtegetni. De a nagy többségnek legalább is
szükséges lesz arra utalni, hogy Magyarország a nevelés, az újabb
közintézmények, a vezér-politikusok jelentékeny részét eltöltő
szellem tekintetében német provincia, bár nem egész német nyelvű,
mintahogy sok más német provincia sem tiszta német. Az újságok
legtöbbje, a tudósok legtöbbje németből fordít és német ésszel
gondolkozik. Arról nem is beszélek, hogy a magyar hadsereg leg-
nagyobb része német, a külpolitika, a vámpolitika teljesen és
tökéletesen német befolyás alatt van. A ballplatzi palotát egész
Európában a berlini kancellária egyik fiókjának tekintik. Ezt
mindenütt írják és beszélnek, csak éppen Magyarországon és Ausztr-
riában nem.«

Ezt olvastuk mostanában egyik vezető lapunk első cikkében,
s nekünk alig kell kijelentenünk, hogy teljesen és tökéletesen
egyetértünk vele. Nagy baj azonban, hogy ezeket az igazságokat
hajlandók vagyunk lekicsinyelni. Nem látjuk át, hogy a közgazda-
ság s a munka irányozza jövőnket, s hogy a német gazdaság, a
német munka milyen rendkívüli módon erősödik és terjeszkedik,
úgyhogy fejünkön át már-már a Balkán félszigetét és Kis-Ázsiát
is elhódítja. De még kevésbé látjuk azt, hogy a német szellem,
a német észjárás mennyire fokozódó mértékben nyűgöz le ben-
nünket. II. Józsefnek s a Bach-korszaknak erőszakos németesítése
kudarcot vallott, de az a lassú és folytonos németesítés, mely
immár száz év óta folyik irodalmunkban, nyelvünket lassanként
annyira kiforgatja természetéből, hogy valamely új — akár erő-
szakos, akár gazdasági hódítás útján beállható — németesítésnek
sokkal végzetesebb eredménye lehetne.

A nyelvújítás sok olyan elemmel gazdagította nyelvünket,
amelyre csakugyan rászorult, hogy fejlődő művelődésünknek alkal-
mas kifejezőjévé válhasson. De viszont az a szerencsétlen körülmé-
ny, hogy Báróczi és Kazinczy éppen fordítások segítségével

indították meg a nyelvművelést, végzetesen hatott: példájuk föl-szabadította követőiket arra, hogy mindenben és mindenütt a német mintát kövessék, s így aztán számtalan fölösleges szóval és fordulattal árasztották el nyelvünket és szorították ki a tős-gyökeres magyaros kifejezéseket. Népies íróink hatása s a Magyar Nyelvőr negyedfél-évtizedes küzdelme részben jóvátette a meg-történt romlást s egyik-másik irányban elejét vette a további romlás-nak. De a népies ellenhatás sok tekintetben sikertelen maradt, számtalan olyan kifejezésmód, mely voltaképen fölösleges volt s csak a régi szép és jó magyaros kifejezés rovására terjedt el, immár annyira szokásunkká lett, hogy alig tudunk szabadulni tőle.

Hogy irodalmi nyelvünk milyen messzire eltávozott a régi, népies magyarosságtól, azt ezúttal egy csomó világosan szóló példán akarjuk szemléltetni. Ezek a példák minden fejtegetésnél jobban megmutatják, mennyi régi és népies magyarságot kiszorítanak a németből fordított új kifejezések.

A régi magyar így beszélt:

Fegyverfogható nép (Kár.: Biblia).
Munkabíró ember.

Fontos nagy okokból lett . . .
(Pázmány).

Harcba(n) szállott szomszédjával
(Faludi Ferenc).

Nem bőrünkben, hanem lelkünk-
ben jár, hogy az igazság mellett
kitámadjunk (Pázmány Péter).

Kardoskodik mellette.

Beszéljünk nyíltan v. világosan! —
Tisztázzuk a nézeteket!

Kritikusaink elfogultsága *határ-
talan* (v. nincs határa).

Tanácsával mind az városbeli pol-
gárok *élnek* (Virginia-kódex).

Semmi *számot ne tartson* arra
(Heltai).

Minden *várakozást kielégít.*

Hosszú *készületet kíván.*

Az új magyar így beszélt:

Harc képes nép. — Kampffähig.

Munka képes. — Arbeitsfähig.

Nagy horderejű okok miatt tör-
tént. — *Von grosser Tragweite.*

Szomszédjával *fölvette a harcot.* —
Den Kampf aufnehmen.

Nem bőrünk érdekében, hanem
lelkiismeretünk szavát követve
kell az igazság mellett *fölven-
nünk a harcot.*

Lándzsát tör mellette. — *Eine
Lanze brechen.*

Öntsünk tiszta bort a pohárba! —
Reinen Wein einschenken.

A nyelvészeti düh *nem ismer ha-
tárokat* (Gyulai). — *Kennt keine
Grenzen.*

Tanácsát az *összes* polgárok *igénybe
veszik.* — *Sein Rat wird von
sämtlichen Bürgern in Anspruch
genommen.*

Semmi *igényt ne tartson* rá. —
Anspruch machen.

Minden *igényt kielégít.* — *Allen
Ansprüchen genügen.*

Hosszas *készületet igényel.* —
Beanspruchen.

A régi magyar így beszélt:

Kik *káromon* örülnek és kik *in-ségemen* üznek nevetséget (Molnár Albert).

Az okosság az *jövendőről* is gondolkodik (Mikes). Jele a *ked felőlem* való gondolkodásának (Mikes).

Van-e okunk *ennek* örülni v. hogy ennek örüljünk.

A moralitás meghanyatlásáról v. miatt való panaszkodás.

A *felől* v. *arra nézve*, hogy négy váradi editiót számláljunk-e, még most is bizonytalanságban vagyunk. — *Akiről* bizonytalan vagy, ha szeret-e... (Faludi).

Római *hatalmasságnak* ellene rugódozna (Érdey-kódex 547).

Az török birodalomnak az keresztény országokon *elhatalmazott* uralkodása (Pázm. Kalauz 430).

Erőt vesznek a gonosz indulatok, a *kívánságok* járják szívét (Faludi).

Nem penészednek meg otthon, *jobbára* kinn kószálnak (Faludi).

Vesd ki belőlünk *szertelen* szerelmét ez jelen való életnek (Molnár Albert).

A prédikáció is *nagy résszel* rövidebb léssen, ha a deák mondások elhagyatnak (Pázm. Préd. III).

Budának *sokkal* rövidebb az út.

A török császár leányinak igen rossz az állapotjuk, mivel *többnyire* öreg basáknak adják őket (Mikes Lev.).

Ha *apáca* volt a másoló, nem volt

Az új magyar így beszél:

Nevetnek a legesekélyebb semmiségek *fölött* (Jókai). — *Sielachen darüber*.

Tanácskoztak *felette*, vajjon nem kellene-e kitörülni (Tompá). — Az emberek és az élet *fölött* bölcsekedve (Csiky Gergely).

Van-e ok *e fölött* örülni (PHirl.). — *Sich darüber freuen*.

A moralitás meghanyatlása *fölött* való panaszkodás (PHirl.) — *Das Klagen über den Niedergang der Moral*.

»*Affelett*, hogy négy váradi editiót számláljunk... , még mindig bizonytalanságban vagyunk« (Szilády: Balassa Költ. XLVI). *Darüber* sind wir noch immer in Ungewissheit.

A rómaiak *túlsúlya* (v. *fölénye*) ellen berzenkednek. — *Übergewicht*.

A török birodalom *túlsúlyra* jutott a keresztény országok fölött. — *Das Übergewicht erlangen*.

Túlsúlyra jutnak a *perverz* indulatok, a *nagy igények* elfoglalják szívét. — *Übergewicht, pervers, Ansprüche*.

Nem penészednek meg otthon, *túlnyomólag* kinn kószálnak. — *Zum überwiegenden Teil*.

Szabadíts meg a jelen életnek *túlhajtott* szerelmétől (*übertrieben*).

A prédikáció is *jelentékenyen* (v. *lényegesen*) rövidebb lesz, ha a latin idézetek elmaradnak. — *Bedeutend, wesentlich*.

Buda felé *lényegesen* rövidebb az út. — *Wesentlich*.

A török császár leányainak igen rossz helyzetük van, tekintve hogy *túlnyomóan* öreg basákhöz adják azokat. — *Überwiegend*.

Női szerzetesnek nem volt oka

A régi magyar így beszélt:

oka kihagyni a papok gúnyolását, mert ezek *talán valóban* erkölcsstelenek voltak.

Valahogy, valahogy *csakugyan* engedett (Pet. János v. XIV).

Valóban szerencsénk van az sógorokhoz (Rákóczy Gy. Lev. 401).

A törökök annyi rableányt tarthatnak, amennyi tetszik, és az ellen semmit nem mondhat a *valóságos* feleségök (Mikes Lev.).
Élőszóval közölték a fejedelem akaratát.

Velegében ugyanazt mondotta.

Nincs kész hada, s nem is gondolkodik, hogy valaha *talán* kelletik (Zrinyi).

Egy ezredévi szenvedés kér éltet *vagy* halált (Szózat).

A politikusok beszélgetései *természetesen* azon akció körül forogtak...

Május havától kezdve v. *fogva* kocsik is járnak...

Teljességgel megfoghatatlan.

Valósággal v. *igazán* bámulatos.

Eddig *alkalmasint* elválasztotta volna az fegyver köztünk az dolgot (NySz.).

Ebből még *közel sem* következik (Molnár Albert).

De *koránt sem* volt vigaságos Telemakusnak a győzedelem (Haller László).

Le a kalapot! Lökjétek ki!
Tessék mingyárt válaszolni!
Tessék az ajtót betenni!

Az új magyar így beszél:

az *esetleg tényleg* erkölcsstelen papság gúnyolását a másolatból kihagyni (Irod. Közlemények 1906. 253).

Valahogy, valahogy *tényleg* engedett. — *Tatsächlich.*

Tényleg szerencsénk van a sógorokhoz. — *Tatsächlich.*

... És ez ellen semmit se szólhat a *tényleges* feleségük. — *Tatsächlich.*

Szóbelileg közölték.. — *Mündlich.*

Lényegileg ugyanazt mondta. — *Wesentlich.*

Nincs kész hada, s nem is gondol rá, hogy *esetleg* szüksége lehet rá. — *Eventuell.*

Egy ezredévi szenvedés éltet, *esetleg* halált kér. — *Eventuell.*

Vagy: Egy ezredévi szenvedés éltet, *illetve* halált kér. — *Beziehungsweise, respektive.*

A politikusok beszélgetései, a *dolog természetéből kifolyólag*, azon akció körül forogtak... (PHirl).

Május havától kezdődőleg motoros kocsik is közlekednek (Turista Közlöny 1906. 140).

Egyszerűen megfoghatatlan. — *Einfach unbegreiflich.*

Egyenesen bámulatos. — *Geradezu bewundernswert.*

Eddig *minden valószínűség szerint* a fegyver döntött volna köztünk. — *Aller Wahrscheinlichkeiten nach.*

Ebből még *távolról sem* következik. — *Bei weitem nicht.*

De *távolról sem* volt neki oly örvedetes a győzelem. — *Bei weitem nicht.*

Le a kalappal! Ki vele!
Kérem mingyárt válaszolni.
Kéretik az ajtót betenni.

A régi magyar így beszélt:

Tessék velem tudatni, vajjon...
Eltökéltem, hogy mindent jóvá
teszek.

Megkegyelmeznek az elítéltnék.
Oly ember, kinek egy joha vagyon..
(JordC. 389).

Szomoruan bandúkolt hazafelé,
mint akinek az orra vére folyik
(Nép).

A török *csapak* szó annyi mint
berontó, aki berohan, támadó,
harcos.

Hát képzelhetni-e olyan dolgot
(v. *olyas vmít, olyasmit*), ami
végzetesebb lehetne a nemzetek
közötti jóindulatra, *olyant*, ami
inkább ellenkeznék a be nem
avatkozás principiumával, s amit
olyan kevésbé egyeztetetni
össze éppen azoknak méltóságával...?

Akármilyen ringyes-rongyos le-
gyek, én vagyok a derék gyerek
(Népdal).

Nézzen Istent kegyelmetek!
(Arany.)

Így hívták azon időben a zsvá-
nyokat, *mivelhogy* vörös üngöt
viseltek (Jókai: A m. nép
élece 63).

Ezt híják... fekete embernek,
mivelhogy más nevét említeni
se mernek (Arany: NC. 2:71).

Ezt a vizet is meg kellitik szen-
telni, mert anélkül nem volna
hasznos (Mikes 38. lev.).

Az új magyar így beszélt:

Kérem engem tudatni, vajjon...
Eltökéltem mindent jóvá tenni.

Megkegyelmezik az elítéltet.
Emberekkel, akik így gondolko-
znak, lehet-e a közéletre köz-
vetlen hatást várni (Szily K.
BHirl. 1901. X: 25, 4). — *Mit
Leuten, die...*

Szabolcs olyan arcot csinált, mint
valaki, akinek valami nincsnyére
(Herczeg Ferenc Szabolcs ház.
53—4). — *Wie einer, dem
etwas nicht recht ist.*

A török... *csapak* értelme: *va-
laki*, aki berohanást intéz, a
harcos (Vámbéry: A magy.
eredete 186). A török *csapak*
= *egy*, aki berohan, megtámad,
tehát harcoss (Száz. 39:923)!
— *Einer, der einfällt, angreift!*

Hát képzelhető-e *valami*, ami vég-
zetesebbé lehetne a nemzetek
közötti kölcsönös jóindulatra,
valami, ami inkább ellenkeznék
a be nem avatkozás elvével,
vagy akár *valami*, ami olyan
kevésbé egyeztethető össze éppen
azoknak méltóságával, akik el-
veik számára ilyen külső támo-
gatást keresnek? (Az Ujság.)

Amily rongyos vagyok *is*, én ki-
váló kvalitású gyerek vagyok.
— *Wie zerlumpt ich auch bin.*
Legyen kegyelmetek *tekintettel*
Istenre!

Így hívták abban az időben a
zsványokat, *tekintettel arra*,
hogy vörös inget viseltek. —
In Anbetracht, dass...

Ezt fekete embernek híják, *tekintve*
hogy más nevét említeni se
merik.

Ezt a vizet is meg kell szentelni,
tekintve hogy anélkül nem volna
hatása.

A régi magyar így beszélt:

Úgy szerettem, mégis elhagyott
(Tompa).

Lebzsél készakarva, *noha* bírna
dolgot, mert erős, mint marha
(Arany: Toldi).

Noha retteg szíve úti félelmeiktől,
készül mindazáltal (Gyöngyösi:
Mur. V. 1:57).

Az én pályám szép, *ámbár* nem
ragyog (Tompa).

Boldog az, akinek *jóllehet* semmije
sincsen, semmit sem kíván
(Faludi 531).

Az új magyar így beszélt:

Úgy szerettem, s *ennek ellenére*
(v. *annak dacára*) elhagyott. —
Trotzdem.

Lebzsél készakarva, *dacára* hogy
bírna dolgot, *tekintve* hogy
erős... — *Trotzdem*.

Annak dacára, hogy esteledett,
haza indult járatlan úton
(Mikszáth).

Az én pályám szép, *dacára* hogy
nem ragyog.

Boldog, aki *dacára* annak hogy
semmije sincsen, semmit se
kíván.

Ezeket a példákat százával lehetne szaporítani, s egy részük — mint látjuk — annyira megszokottá vált, hogy legjobb íróinknál is találkozunk velük. Pedig a nyelvnek, a stílusnak semmi féle haszna nincsen bennük. A *tényleg* semmivel se több, se szebb, mint a régi *csakugyan*, *valóban*, *igazán* stb.; *fölvenni a harcot* ugyanannyi mint *szembe szállni*, *síkra szállni*, *harcra kelni* stb.; *vki mellett lándzsát törni* ugyanolyan metafora, mint a jó magyar *kardoskodás*; *igényt tartani* szintén csak annyi mint *számot* v. *jogot tartani valamire* stb. stb. S amiket példáinkban idéztünk, azok a régi jó kifejezésmódok éppenséggel nem avultak el, hanem ma is élnek országszerte mindnyájunk ajkán. És irodalmunkban mégis folyton-folyvást terjeszkednek ezek a németből oltott csemeték, nyelvünk arculatát mindinkább ellepik ezek az idegen »kecsék«, melyeket Kazinczy annyira dédelgetett. Így lettek nyelvújításunk félszégei egész nyelvünkre s eszünkjására végzetesek, így lett az idegenszerűségek dédelgetéséből valóságos nemzeti veszedelem!

SIMONYI ZSIGMOND.

VERSEGHY FERENC, MINT NYELVÖR.

II. Helyes szóalkotás.

(Vége.)

Hibáznak azok, akik minden szükség nélkül fölvesznek idegen szavakat, kifejezéseket. Még nagyobb hiba, ha úgy elváltoztatják őket, hogy az idegenben jártas ember sem ismer rájuk.¹ Ezt már Páriz-Pápai is gyakorolta a szótárában. Ilyenek:

¹ Verseghynek az idegen tudományos műszók használatáról való véleményét l. Nyr. 8:500.

tzejk-ház: *Zeughaus*, *fegyverház* helyett; *spék*: *Speck*, *szalonna* h.; *spékelni*: *szalonnával áttűzni*; *spitz*: *hegyorom*, *tető*; *spinác*: *Spinat*, *paraj* helyett.

Elő sem tudjuk sorolni, hogy mennyit rontottak ilyenformán a katonák nyelvünkön, pl.:

lóding: *Ladung*: *töltés* helyett; *futrázs*, *futrásztározás*: *fourrage*, *fourrager*, *fourragement*, *abrak*, *abrakol*, *étet*, *abrakolás*, *etetés* h.

Ezek mintájára azután irodalmi műszókat és egyéb szavakat is csinálnak egyesek, pl.:

alagya, *szomorúdal*, *elegyia*, *elegia* helyett; *ángol* v. *ángoly*: *anglus* h.; *ármás*, *polgárkatona* helyett; *cousin*: *távolról való leányatyafi*, *húg* h.; *onkel*: *bátya*, *atyabátya*, *atyáöcse*, *anyabátya*, *anyaöcse*.

Küprisz, *Cyprisz* h.

passio, *indulat* h.

nimlány, *nimfa* h.

roll, *személy* h.

b) Hibáznak azok, akik a tudományok és művészetek műkifejezéseit, melyeket a járatosak már jól ismernek, olyanokkal cserélik föl, melyeket senki meg nem ért. Ilyen szószörnyetegek azok, melyeket: *írák*, *tudák*, *érték* szavakkal tesznek össze, pl.:

betűírakság: ortográfia

erkölcsértékség: *moralis* v. *erkölcsi* filozófia

betűtudakság: algebra

égértékség: uranológia

földírakság: geográfia, földírás

Rosszul képzett szavak a használatban levő jók helyett ezek:

béégött hím: *zománc*

végtelenlet: *mérhetetlen* -ség

képzelmész: *költő*, v. *versszerző*,

tetszítze: *széptudomány*, *szépmeseterség*

poéta

állattság: *állapodottság*

tetszítéség: *érzékenység*, *aesthetika*

véglet: *határozott*

Hibáznak azok, akik nem helyes képzővel alkotnak új szót a más megszokott helyett:

akarmány: *akarat* h.

íramat: *írás* h.

államlós: *állapodó*, *álló* h.

kövértelen: *sovány*

bölcselkedmény: *bölcselkedés* h.

országglomány: *országglás* h.

ekkédig: *eddig* h.

oldalzat: *oldal* h.

környülmény: *környülállás* h.

példány: *példa* h.

lovantz: *lovás* h.

szabda: *szabás*, *regula*, *lex* h.

hírdész: *hirdető* h.

Meg van ugyanis szabva, hogy mikor melyik képzőt kell használnunk. Nem szabad sem idegenből kölcsönöznünk, sem újat készítenünk, sem egyiket a másik helyett használnunk.¹

¹ An. I. 33. §.

Hibáznak azok, akik egyes szótagokat, mint élő képzőket elhagynak, s úgy képeznek új szótöveket:

<i>bámtest</i> : <i>amoena corporis statura</i>	<i>rajz</i> : <i>rajzolat, kép</i>
<i>árny</i> : <i>árnyék</i>	<i>rény</i> : <i>erkölcs</i>
<i>czik</i> : <i>czikkely</i>	<i>rom</i> : <i>romladék</i>
<i>göcs</i> : <i>csomó, hurok</i>	<i>szorg</i> : <i>szorgalom, szorgalmatosság,</i>
<i>gyök</i> : (melyet a nép bizonyos esetekben használ, de gyökértől megkülönböztet) <i>gyökér</i>	<i>serénység</i>
<i>idv</i> : <i>idvesség, üdvösség</i>	<i>taps</i> : <i>tapsolás</i>
<i>kets</i> : <i>inger, lakosság, ékesség</i>	<i>ür</i> : <i>üreg</i>
<i>lak</i> : <i>lakás, lakóhely</i>	<i>üszk</i> : <i>fáklya, szövétnek</i>
<i>lam</i> : <i>harmat</i>	<i>eszme</i> : »az eszmél igében . . . ha az l hetüt vesszük formatívának, az <i>eszme</i> nem tudom mit tehet magyarul . . . Ezt egy magyar sem érti a világon« ¹
<i>lots</i> : <i>víz</i>	
<i>ponk</i> : <i>tető</i>	

Újabb időben fölvettek főneveket *am-em* végzettel, melyek a magyarban teljesen szokatlanok és a szóban képző vagy rag előtt csak apocope-val lettek; ezeket megtérnünk nem szabad: *uszam, uszomodik*-ból; *futam, futamodik*-ból; *kellem, kellemetes*-ből; *villám, villámodik*-ból. Ezek helyett a régi szokás szentesítette: *úszás, futás, kellemetesség, villámlás, villámodás* szavakat kell megtartanunk.²

Hibáznak azok, akik minden tő és képző nélkül kényük-kedvük szerint alkotnak új szót:

<i>dana</i> : <i>ének, dal, ária, nóta</i> h.	<i>pijhe</i> : <i>pehely, pihe</i>
<i>eldöd</i> : <i>elő</i> v. <i>ős</i>	<i>rentze</i> : <i>lajstrom</i>
<i>fémkör</i> : <i>lámpás</i>	<i>rivants</i> : <i>jégesső</i>
<i>fonyar</i> : <i>királyi pálcá</i>	<i>zöte</i> : <i>növotény</i>
<i>gedemék</i> : <i>bakcsillagok</i>	<i>villó</i> : <i>színég, színlevegő</i>
<i>humorvány</i> : <i>homály</i>	<i>virály</i> : <i>zöldellő kies tájék</i>
<i>iggal</i> : <i>méltán</i>	<i>vimály</i> : <i>világosság</i>
<i>kömlöd</i> : <i>kémhely, kémelhely</i>	<i>virits</i> : <i>fanyirok</i>
<i>pete</i> : <i>tojás, tyúkmony</i>	

Hibáznak azok, akik a formativa nélkül álló szavakat úgy használják, mintha formatívával lennének, vagy viszont; továbbá akik a főnevet ige helyett használják és megfordítva:

<i>fárad</i> : <i>fáradtság</i> h.	<i>mögy</i> : <i>mögye</i> h.
<i>gyöngé</i> : <i>gyöngeség</i> h.	<i>rövid</i> : <i>rövidség</i> h.
<i>hason</i> : <i>hasonló</i> h.	<i>sétét</i> : <i>sététség</i> h.
<i>kora</i> : <i>koránvaló</i> h.	<i>üdvös</i> : <i>üdvösség</i> h.

¹ Id. Simonyi Nyr. 32: 472.

² An. I. 66. §. e.

Hibáznak azok is, kik a tájszólásokat általánosan akarják használni és azok is, kik megvetik s mint veszedelmet irtják. Az ilyeneket el kell különíteni az általánosan ismert szavaktól:

ádáz: *dühös* h.

morotvány: *halastó*

gulats: *puszta*, *kopár* h.

pakilincs: *büdösférég*, *polocka* h.

kamat: *interes*, *haszon* h.

sikátor: *szűk utca* stb.

koboz: *lant*

Nem szabad új tövet készíteni meglévő szavak helyett, pl. *fal* helyett a latin *murus*-ból: *mur*. Még kevésbé szabad néma töből (muta radix) más képzővel új szót formálnunk, pl. *ak*: *akalom*, *akadalom*, mikor ezek helyett megvan a jó: *akadék*, *akadály*. Ezeket kell használnunk, ha azt akarjuk, hogy minden művelt és nem művelt magyar megértsen bennünket.¹

Ezekben látjuk Verseghy nyelvörkődő működését! Abban az időben, mikor »rosszul értelmezték a szabadságot. Éggyik író sém akarja magát sém a grammatikabéli, sém a syntaxisbéli, sém a poézisbéli regulákhoz tartani«; midőn ezek a vélemények uralkodnak írónk között: »Nekem így tetszik írni, tehát így írok, akár értsék, akár nem!« »Nekem nyelvünkben ez nem tetszik, tehát megváltoztatom, ha mindgyárt az egész Nemzet máskép beszéll is« — akkor bizony nagyon is szükséges volt az olyan kiváló nyelvtudós, ki nyelvérzékét a nép nyelvén csiszolta. Ez az alap, melyen állott, sok oly szabály föllállítására képesítette Verseghyt, melynek helyességére csak sokára, a nép nyelvének megismerése után jöttek rá nyelvészeink. Bár ne vakították volna el ellenfeleit nyelvészeti hibái, hogy a szerintük helytelen tételek mellett észrevették volna a helyeseket! Akkor nem hemzsegne mai irodalmi nyelvünk ama hibáktól, melyek Verseghy ostorozását még ma is, születésének 150-ik évfordulóján, megérdemlik.

RÉVÉSZ KÁROLY.

IDEGENSZERŰSÉGEK A VONATKOZÓ NÉVMÁSOK HASZNÁLATÁBAN.

II.

e) *Relatívum célhatározó hogy, vagy következményes hogy helyett.* A relatívumnak egyik gyakori használata a latinban, hogy célhatározó vagy következményes mondatot kapcsol

¹ An. I. 33. §. Bizonyos esetekben azonban ő maga is lehetségesnek tartotta az elvonást, pl. őtőle származik az *iszony*, *szender*, *téboly*. L. erről Király K. (Szily K.) cikkét Nyr. 14:398.

a főmondathoz. Ilyenkor tehát a *qui = ut ego, ut tu, ut is* stb. Pl. Clusini legatos Romam, *qui* auxilium ab senatu peterent, misère: a clusumbeliek követeket küldöttek Rómába, *hogy* segítséget kérjenek a szenátustól. Ea est Romana gens, *quae* victa quiescere nesciat: olyan a római nemzet, *hogy* legyőzve nem tud nyugodni.¹ A vonatkozó névmásnak ez a kirívó latinos használata is átment nyelvünkbe, s különösen régibb irodalmunkban, a latin nyelv erős hatása idején, találkozunk vele gyakran. De káros maradványai az újabb magyar nyelvben is fel-feltűnnek.

Aránylag még legtöbbször a célhatározó *hogy*-ot helyettesíti vonatkozó névmás, ilyenkor tehát »relativum vices coniunctionis Latinae *ut* obit, *ut*: Pyrrhus követet küldött a rómaiakhoz, ki békességet kérjen, *pro*: *hogy* békességet kérjen. P. legatum ad Romanos misit, *qui* pacem peteret, *pro ut* pacem peteret.«² De megjegyzi Verseghy: »Relativa huius modi, vices coniunctionis *ut* obeuntia, relativo hungarico saepissime nec reddi possunt, sed coniunctione *hogy* transponi debent, *ut*: voluptas non est digna, ad quam (*pro*: *ut* ad eam) sapiens respiciat, a gyönyörűség nem méltó arra, *hogy* a bölcs ember tekintetbe vegye.« Különösen a *méltó, méltatlan* mellett kirívó a relativum latinossága, pl. Monda, *hogy* méltó vagy, kiért én felvegyem az félelemnek terhét (B. B.: 204). Verseghytől kezdve egyéb nyelvtaníróink is hibáztatták a relativumnak a célhatározó *hogy* helyett való használatát.³ De lássunk egynéhány példát a célhatározóul álló relativum hibás használatára.

Az órája elérkezék, amelyben ahhoz a nagy dologhoz kezdjenek (Mik. Mul. 281). A második kiadás végében egy levelem áll, mely heroinámat zavart fejű szeretője vádjaiból kifejtse (Kaz. P. e. 157). Éjjel egyik leghívebb szolgáját a királyhoz küldé, ki tudtul adná az ő nevében (Cuczor. — Nyr. 24: 532). Néhány év mulva Seherbán már nem állhatott ellent a vágynak, *hogy* öccsét viziontlássa s követet küldött hozzá, aki meghívja őt látogatóba (Ezeregyéjsz. — Baróti L. Bev.). S noha már három óra volt, karzati közönség is akadt bőven, mely a parázs látványosságban gyönyörködjék (B. N. 1904. XI. 11. 3).

Szarvas Gábor is⁴ helyteleníti a célhatározóul álló relativumot, mert itt vagy a célzatos *hogy*, vagy a *hogy* nélküli felszólító mód van helyén. Mert ha változatosság kell — úgy mond — ime: kiküldtem a cselédeket a buzaföldre, *hogy* arassák le a gabonát, hadd arassák le a gabonát, arassák le a gabonát, gabonát aratni, vagy legrövidebben: gabonaaratni. Tehát a magyar nyelv is eléggé változatos egy és ugyanazon

¹ Bartal-Malmsosi: Lat. mondattan 4 215.

² Verseghy: Anal. 2: 274.

³ Madzsar: Mondattan I: 80. Barkász: A *hogy* kötőszóról, id. Simonyi: Kötőszók. 2: 7.

⁴ Nyr. 24: 532.

gondolat kifejezésében, s éppen a jelen esetet véve, bátran a latin mellé állítható. T. i. a latinban a célzatos mondatot nem kevesebb mint hétfélekép tudjuk kifejezni. Pl. Legati missi sunt, ut pacem peterent, qui pacem peterent, pacem petitum, pacem petendi causa, pacis petendae causa, ad pacem petendam, pacem petituri.

De nemcsak a célhatározó *hogy*, hanem a következményes *hogy* helyett is előfordul a magyar vonatkozó névmás hibásan.

Példák: ¹ Senki ne legyen neked elannyira nyájas, kinek (hogy h.) előtte lévén, elfeledjed szemérmedet (Horv. C. 243). Oly dolgot nem kérek, ki miatt (hogy h.) kisebbülj a te hiredben, nevedben (B. B: 185). Annak az ifjúságnak olyannak kell lenni, mely (hogy h.) másokat felülmuljon (Zr. Áf. 62). Oly szerencsés napom oh mikor lehessen, kin (hogy h.) bús szivem újulást vehessen? (Gyöngy. 73.) Annyi méz kell nékiek, az kivel (hogy h.) megérik. (Lippai. Cal. oec. 29). Ügyekeztek ez követséget úgy viselni, az ki (hogy h.) kegyelmednek üdvösséges lehessen (Tört. Tár. 1878. 280).

Mіндеzekben a következményes mondatokban latinosan áll a relatívum a helyes *hogy* helyett. Így tehát mind a célhatározó, mind a következményes kötőszóul álló relatívumot hibáztatnunk kell. Mindamellett a magyaros nyelvhasználatban is van rá eset, hogy a relatívum és a *hogy* kötőszó használata felcserélődik. Különösen oly jelzői mondatokban fordul ez elő, amelyek értelmileg nagyon közel állanak a következményes mondatokhoz. Pl. Olyat mondott, hogy nevetni kellett — és: Olyat mondott, amin nevetni kellett. Olyan népek, hogy nem támogatják a szegényt — és: Olyan népek, akik nem támogatják a szegényt stb. A felcserélésre okot az ad, hogy a nyelv néha a következményességet, néha pedig a vonatkozást akarja inkább kifejezni.

f) *Egész mondatra vonatkozó relatívum.* A relatív mondat rendszeren a főmondatának jelzett szavára vonatkozik. De előfordul az az eset is, hogy a relatívum az előbbi mondatnak tartalmára, gondolatára utal. Ilyenkor a használatos relatívum a *mi* (a régiségben *ki* és *mely* is) és egyértékű ezzel: amely dolog, amely körülmény. Simonyi² a relatívumnak ilyen — a főmondat tartalmára vonatkozó — használatát latinos-németesnek tartja. Példája ez: A spártaiak megölték Agis királyt, ami (v. ami pedig) náluk eddigelé hallatlan dolog volt. (Lacedemonii Agim regem necaverunt, quod nunquam antea apud eos acciderat... was bei ihnen ein unerhörtes Ereignis war), helyesen: ez pedig náluk hallatlan dolog volt.

Az tény, hogy a relatívumnak ilyen használata a latinból ered. Átment a német nyelvbe is. De véleményünk szerint az ily értelemben használt relatívumot nem hibáztathatjuk. Egy korlá-

¹ Sim. Magy. Köt. II. 175. — ² Helyes magy. 55.

tozó megjegyzést azonban mindenesetre kell tennünk. Nem minden esetben helyeselhető a relatívumnak ilyen használata. Ha u. i. az ilyen relatív mondat gondolatilag csak lazán kapcsolódik az előbbi mondathoz — vonatkozván annak tartalmára — akkor latinusnak kell mondanunk e szerkezetet. Iy esetekkel találkozunk a régi magyar irodalomban, főleg a kódexek nyelvében. Csak egy tipikus példát említünk: Monda az vitéz, hagyjad meg uram bíró, hogy minden ember veszteg hallgasson, ki meglévén, monda az vitéz (Péld. k. 92). Az ilyen és efajta példákban nem azért latinos a relatívum használata, mert az előbbi mondat gondolatára vonatkozik, hanem már magának a relatívumnak használata latinos. A kapcsolat csak laza a relatív mondat és az előbbi mondat között. Ellenben, ha az ilyfajta relatív mondat és főmondata közt szorosabb a gondolati összefüggés, úgyhogy mintegy önkénytelenül relatívumot mondunk, mellyel röviden az előbbi mondat tartalmára utalunk, már ilyenkor nem hibáztathatjuk a relatívum használatát. Néha nem is lehet helyesen más szerkezetet, azaz főmondatot használni, a gondolatok kapcsolatának meglazítása nélkül.

Az egész mondatra vonatkozó ilyen relatívumnak használataival, kezdve a régi irodalomtól az újig, mindig találkozunk, s a mai nyelvben is egészen közönséges. Sőt a népies nyelvben is — különösen a régiben — megvan a relatívumnak ez a használata, s ez a körülmény is azon állításunk mellett szól, hogy egész mondatra vonatkozó relatívum használatát — tekintetbe véve a tett korlátozó megjegyzést — nem hibáztathatjuk.

Példák: Anyámat vén korában özvegy voltában minden marhájból kitolvajlám és fosztám, ki miatt bánatában megbolondula és megnyomorodván, más házában hala meg (Bal. M. á. IV. r.). Apádtól vőtted ezt, mert ő itt nem kóborolhat, kiért ő neki nagy gyötrelme vagyon (U. a. V. r.). Tartok attul — kit Isten ne adjon — inter duos litigantes az harmadik (t. i. a török) lesz a nyertes (Actio cur. I. besz. Thaly. Ad. 1:83). Sehonnan semmi hírem sem jön, kin nem kevésbé törődöm (Bercs. Lev. 72). Azt is írják felőle, hogy egynehány nyelvet tudott, mely igen ritka a török császárok között (Mik. Tör. lev. 167). Való ugyan, hogy néha csipve, néha mulatva, csaknem neheztelésre valót emleget, akin vagy a kényesség, vagy a gyarlóság megütközhetne (Fal. Nem. a. 119). Közel az idő, hogy istenfiak lépnek a pályára, s ragyogtatni fogják a magyar nevet, ami nekünk nem jutott, és nem juthatott (Kaz. P. e.¹). De tárgyamtól eltérvén, talán egy állatbarát beteges érzélgéseibe merültem, mi nincs helyén, kivált oly korszakban, midőn az emberbarátok érzélgései is kezdenek kimenni a divatból (Kem. A két Wess.). Pedig lám ni milyen ember vált belőle; Kit nem egyszer, kétszer mondtam én előre (Ar. Dal. id. Hátr. m. 2:31). A tér

¹ Id. Beöthy: Irod. tört. I⁵:365.

közepén már megkezdte a működését a komédiás társaság, amit hirdet a bőrrepedésig püfölt öreg dob meg egy süvítő kintona (Jók. Kis kir. 48). A nevemet nem hallotta sohase, aminek meg én örültem meg (Gárdonyi. — Miksz. Alm. 1904. 129). Erre a hirre gyöttek osztáng madár nem járta messzé fe^ődre^ő is ná ttüda^ó-sok, hirés neves vite^ézék, kiráfiák, de jégnyik sē tutta mēffejtenyi jaz álmot, aminek megint a llött a veⁱgi, hogy a kirá jégymásután kára^óbá huzattá je^óköt (Nyr. 19:524).

A hirlapi nyelvben is egészen rendes és gyakori az ilyen egész mondat tartalmára vonatkozó relatívumnak a használata.

A fogak betegsége ugyanis izgatja a fej idegeit, ami aztán hajhullást idéz elő (B. N. 1904. III. 27. 12). Félrevezethető ugyan, mint minden közönség a világon, kissé nehezen rázható föl közönbőségéből, amin nehéz életviszonyaink közt nem csodálkozhatunk, de velejében nemes és fogékony. (B. H. 1904. III. 9. 1). Az elkészítésben nincs kapkodás, nem kísérletezik, nem próbálgat, dolgozik tisztán, kissé talán lassan (ami a temperamentum dolga), de teljesen átgondolva nyújtja azt, ami erős meggyőződése (B. H. 1904. XI. 6. 16).

Látni való, hogy a relatívumnak egész mondat tartalmára való vonatkoztatása nem fel-feltűnő idegenszerűség, hanem a mai művelt magyar nyelvhasználatban gyökerezik. Idegenszerűségről csak ott lehet szó, hol magának a relatívumnak a használata idegenszerű. Egyébként a relatívumnak ilyen szerkesztése a relativumnak más magyaros szerkezetei közt foglalhat helyet. A legfontosabb a dologban az, hogy a relatívumnak ez a használata már széles körben nyelv szokássá vált, s azért az ilyen szerkesztésnek hibáztatása azt jelentené, hogy egy nyelv szokást akarunk visszafejleszteni.

g) *Latinosság a módhasználatban.* A régi magyar irodalomban egyik legkárosabb latin hatás volt az, hogy íróink latin mintára latinos módhasználattal is éltek. Régi íróink és grammatikusaink azt hitték, hogy az alárendelő mondat igéjének módja és ideje a főmondat idejétől függ. Azt gondolták, hogy a magyar nyelvben is lehetséges olyan consecutio temporum et modorum-féle szabály, mint a latinban. E téves felfogás következménye volt aztán, hogy régi irodalmunk — különösen a fordításos irodalom — csakúgy hemzseg a latinos módhasználattól. Sőt egyes nyomok még a népnyelvbe is átmentek.¹ Pl. Ki légyen az úr? Éppeng amikor ezt beszélték volna, az idéetlen hátul hallgatta. (Szőkely népmesékben.) Hát amint mentek vóna, egyszerre nagyon gyorsan gyütt egy kocsi. Aranynál is előfordul népiesen: Hej! ha tudta volna, az utas ki légyen, Vacsorája miatt megölné a szégyen. (Dal. Id. Hátr. m. II. 6.)

¹ Nyr. 17:488.

De ezek az esetek ritkák a régi irodalomhoz képest. Itt az egyéb mellékmondatok közt a relatív mondatokban is elég sűrűn találkozunk latinos módhasználattal, különösen mikor még a relativum valami alárendelő kötőszóval is egybe van kapcsolva.

Pl. Kik mikor hallották volna az királynak beszédét, elmenének (ÉrdK. 181). Látván azt az vadkan, megismeré a disznókat, hogy azok volnának, kik között azelőtt lakott volna (Helt. Egy gyerm., vadkanról, a disznóról és a báránról). Kit mikor megtekintett volna ablakából a leány, csak megutálta szívében mondván (Hall. Hárm. H. II. Rozimunda).

De nem szaporítjuk a példákat, úgyis ismert dologról van szó. Ehelyett inkább egy idevágó érdekes jelenségről emlékszünk meg, amiről vita is folyt. Arról volt ugyanis szó,¹ vajjon e két-féle szerkezet közül: *Talán csak akad valaki, aki összeszedi* — és: *Talán csak akad valaki, aki összeszedje* — melyik a helyesebb, magyarosabb. Sokan az elsőt tartották magyarosabbnak, sőt az utóbbit egyesek egyenesen latinosságnak vélték.

Az *összeszedje* alakot a latinosság ellen Pápay József védelmezte. Mivel mi teljesen az ő nézetén vagyunk, szükségesnek és érdemesnek tartjuk itt az ő magyarázatát ismertetni. Pápay József a népnyelvből bizonyítja a hibáztatott kifejezés magyarosságát. Ott sűrűn vannak ilyen kifejezések: Nem egykönnyen akad olyanra, aki elhiggye neki ezt a hazugságot. Kitétték a holtestet az udvarra, nincsen senki, aki végig sirassa. (Nd.) Az efféle kifejezésekben valami kívánás vagy óhajtás lappang. Bennük a felszólítómód olyképpen érvényesül, mint a főmondatokban. Ennek megvan a lélektani alapja is, mert a mellékmondat tartalmára hatással van az az óhajtás, mely a beszélő lelki szemei előtt megvillan. Mindkét kifejezés helyes a maga helyén. Mert e két kifejezés között finom jelentésbeli különbség van. Ebben a mondatban: *Talán csak akad valaki, aki összeszedje* — érezzük, hogy a beszélő kívánja is, hogy megtörténjék a cselekvés. Ebben pedig: *Talán csak akad valaki, aki összeszedi* — a beszélő egész pártatlanul csak az összeszedés lehetőségét állítja, anélkül azonban, hogy ezt a maga óhajtásával is támogatná. E finom megfigyelésről tanúskodó magyarázathoz nincs mit hozzátennünk, legföljebb tanunk is egy-két népnyelvből vett példát hozhatunk fel e magyarázat mellett:

Hát senki sincs, aki gondot viséjjen rá? Csak majd legyen, aki megvegye. Nekünk még egy gyerekünk sincs, aki segíjjen rajtunk.

h) *Fordítás latinból.* Mindaz, amit eddig a relativum latinos használatáról elmondtunk, irányadóul szolgál arra, hogy a latinból való fordítás esetén helyesen tudjunk eljárni. De nem

¹ Nyr. 25 : 570.

végezhetjük el e tárgyra vonatkozó fejtegetéseinket anélkül, hogy még egy sajátos jelenségről meg ne emlékezzünk, mely a két nyelvnek, t. i. a latin és magyar nyelvnek a szellemében leli nyitját. U. i. gyakori a latinban, hogy ott, ahol mi valamit egy szóval fejezünk ki, azt a latinban, mivel a megfelelő szó hiányzik, relatív mondattal kell körülírni.¹ Ilyenkor tehát helytelen és hibás volna a magyarban a relatív mondatot lefordítani. Pl. lelki benyomások, ea, quae animis imprimuntur; növényország, eae res, quae gignuntur e terra; kiviteli cikkek, ea, quae exportantur; lélekuhító szerek, ea, quae ad effeminandos animos pertinent; útravaló, ea, quae ad proficiscendum pertinent.

Ezzel a jelenséggel analóg az, amikor a latinból való fordításban teljesen utánozzuk a latint. Pl. Állj meg, kiki vagy — a *quisquis* utánzásaképpen. Ily halálos veszedelem, egy szép kígyó a szerelem, kerüld kiki okosan! Ha kit megcsíp, oda van. (Kisf. S. Kes. sz. 81. d.)

Ide tartozik az is, hogy néha a latinos esetbeli egyezés is átment nyelvünkbe. Pl. Az Izrael fiai, kiket mondtam, hogy Jeroboám után indultak vala, elhették az istent. (Pázm. Kal. 565). (. . . kiket mondtam — latinos, e. h. kikről mondtam.) Néha a köznyelvben is hallani ilyen latinos egyeztetést. Pl. Melyik könyvet gondolod? Tudod azt, amit mondtam, hogy nagyon érdekes. (E. h. . . amiről mondtam, hogy nagyon érdekes.)

(Vége köv.)

GALAMBOS DEZSŐ.

A MAGYAR NYELVHASONLÍTÁS KEZDŐKORÁBÓL.

Schlözer Ágostonnak, a 18. század nagyhírű német történettudósának két leveléről akarunk megemlékezni. Megérdemli ez a két levél, hogy ne engedjük őket feledésbe merülni, mert egyrészt nyelvhasznításunk kezdetének ismeretéhez szolgálnak adalékok, másrészt egy idegen tudósnak a mi tudományunk iránt való istápoló szeretetéről tesznek tanuságot; még pedig olyan tudóséról, akit nálunk a magyarok ellenségeként szoktak emlegetni.

Az egyik levél Hell Miksának szól és 1772-ben kelt.² Megköszöni benne Schlözer a Sajnovics-féle Demonstratiót, melyet Hell elküldött neki. Érdekes, hogy Schlözer ezt a munkát Hellnek tulajdonítja: »Pro nova . . . editione *Demonstrationis Tuae* ago gratias maximas.« Schlözer jól ismerte Hell Miksát, s ha oka nem lett volna arra, hogy a Demonstratiót Hell munkájának tartsa, bizonyára nem is teszi vala. Valószínű, hogy a Demonstratio Hell költségén jelent meg, sőt az sem lehetetlen, hogy Hellnek magában a munkában is nagy része van.

¹ Nyr. 24 : 532.

² Történelmi Tár VI : 143.

Legfontosabb az a megjegyzése, amelyet a Sajnovics-féle könyv címére tesz: »Ha az *idioma* a nemet, a *dialectus* a fajt jelenti, akkor türhető az az állítás, hogy a magyarok és a lappok nyelve egy. De tagadom, hogy a magyar nyelv annyira hasonlítana a lapphoz, mint a szász, különösen a déli a hollandushoz, vagy a finn a lapphoz, vagy talán a magyar a vogulhoz.«

Aztán buzdítja Hellt, hogy csinálja meg a magyar etimológiai szótárt; válassza külön az ősi nyelvkincstől a később bevándorolt szláv, német és latin szavakat. De az ősi szókészletben is különbséget kell tenni az eredeti finn és az érintkezés útján nyelvünkbe jutott török, örmény, perzsa és indus szavak közt.

A másik levelet Schlözer 25 évvel később, 1797-ben, Gyarmathihoz intézi, aki *Affinitas* c. könyvét még kéziratban elküldte neki. Ez a levél Gyarmathi könyvének egypár példányához függetlenül van csatolva, de mivel az ilyen appendixszel bíró példányok nagyon ritkák, Wichmann újra kiadta »Ein paar bemerkungen zu Gyarmathis *Affinitas*« c. értekezésében. (Az imént megjelent Donner- emlékkönyvben.)

Megszívlelésre méltó tanácsokat ad ebben a levélben Gyarmathinak, amelyeket ő fel is használt. Úgy látszik, hogy a munka eredeti címe »*Affinitas linguae Hungaricae cum linguis Lapponicae originis* . . .« volt, s a *Lapponicae* csak Schlözer megokolt tanácsára változott *Fennicae*-re. Ez a változás azonban nem szorított csupán a címre, mert Gyarmathi megfogadja Schlözernek azt a tanácsát is, hogy a magyart inkább a finnhez hasonlítsa, mint a lapphoz. — Neki az a meggyőződése, hogy a magyarok őshazája a *Jaik* környékén van. Ennek az igazolására a legbiztosabb mód az, hogy tüzetesen összehasonlítják az ott lakó négy népnek, a cseremiznek, votjáknak, csuvasnak és különösen a vogulnak a szókincsét és nyelvtanát a magyaréval. Már az előbbi levélben hangoztatta, de itt még nyomatékosabban kifejezi azt a meggyőződését, hogy a magyarnak legközelebbi rokona a vogul. Ennek az összehasonlításnak szerinte nagy történelmi eredménye lesz. Magunk előtt fogjuk látni a finn népeknek a finnmarki lappoktól egészen a Káspi-tengerig húzódó összefüggő láncolatát.

Schlözer levele és az *Affinitas* megjelenése közt eltelik egy jó esztendő; s mivel a Schlözer hangoztatta elvek meglehetősen érvényesülnek az *Affinitas*ban, kétségtelennek tarthatjuk, hogy Gyarmathi Schlözer útmutatása szerint átdolgozta munkáját.

Ez a csudálatosan éles elme, kinek a nyelvészet tulajdonképpen nem is mestersége, tisztábban látja a magyar nyelv hovatartozását, mint a hivatásos magyar nyelvészek még ő utána jó néhány évtizeden keresztül. Rajta van a hatása nemcsak az *Affinitas*on, de Sajnovics könyvének a második kiadásán is; a Hellhez intézett levélből az tűnik ki, hogy az ő tanácsára vette föl Sajnovics a karjalai nyelvjárás leírását. Ennek a dialektusnak a fontosságát Schlözer egyebütt is hangoztatja. —

Ugyancsak a Donner- emlékkönyvben ad ki Teza olasz

professzor egy 1799-i francia folyóiratban¹ megjelent bírálatot, melyet Gyarmathi könyvéről írt Silvestre de Sacy, a híres orientalista. A cikk nagy elismeréssel szól a munkáról, különösen azért, hogy nemcsak szövegjezéseket állapít meg, hanem grammatikai hasonlóságok kimutatását is megkísérti. Aztán részletesen ismerteti a munkát, sok érdekes bíráló megjegyzést tesz s ámbár az eredményeit nem tartja minden tekintetben elfogadhatóknak, mégis módszeres, sőt valósággal klasszikus műnek tartja »az irodalomnak ez ágában.«

KERTÉSZ M_{ANÓ}.

KOLOZSVÁRI GLOSSZÁK.

II.

- kakuk*: cuculus F₄
kalitka: capola D₄
kaloda: cippus D₈ compes E₃
agyas kamora: talamus Bb₄
kan: verres Dd₈
kanczial: luscus P₁
kapa: ligo O₃
kapcza: vö. áll
weres kapoztha: brassea D₁
kapostha (tors) vö. torzsa
kappan: capo D₅
kapta: crepida F₄ formipedia I₈
karo: palus, -li S₁
karomlas: blasphemia C₄
karpit: cortina F₃
karwol: [átjavitva: karwolj]: nissus, alietus Q₂
kaza: falx I₄
kaza vel zarlo: falx, ein sichel I₄
kaza (kyw) vö. kő
kazalath: feniscium, ipsa feni sectio et veluti messis feni I₅
 [Csak a Tsz. ismeri Göcsejből]
keczke (bak) vö. bak
kechkeragó (ffa) vö. fa
kegelmes: benignus C₃ mitis P₆
kegethlen: immanis
keh tussis Cc₈
napkeleth (sceel) vö. szél
keleuen: pustula U₃
kellemethesség: beneplacentia C₃
kemeñ, savanio: austerus, streng C₂
kemen: asper B₄
kemencze: furnus K₂ clibanus, fornax E₁
kemenczes: clibanarius, ein offenmacher E₁
kemeñseg: austeritas C₂
kenghel: stapes [!] Aa₃
kengél: strepa [!] Aa₄
kengelwas: scansile J₃
Marthoth kenyér: ipa, est panis tinctus N₂
kowaznekylwalo kenyér: azymus [Az y felett a két vonás más tollé] C₂
kerek (gyartha) vö. gyártó
kerek (wagas) vö. vágás
kereskede (ember) vö. ember
kerthweles: pisetum (A táblán) [= körtvélyes]
methele kes l. sarro
mety kees: vanga, ein wyngartmesser Cc₈
sóló meti kes [!]: fala vineatica I₄
kees (gyartha) vö. gyártó
kezerwesen: acriter A₄
keuserwesseg: anxietas B₁

¹ Magasin encyclopédique ou Journal des sciences, des lettres et des arts, par A. L. Millin (IV. année, tome sixième). Paris, An VII—1799 p. 85—95.

kessery: acidus, amarus A₂
keserő: acer A₃
kezeretheny (!): instigare M₄
ket napi (wigasag) vö. vigasság
kethelkedees vel welekedes: hesi-
 tatio, zwifelung L₂
kethrecz: cortes sunt loca in do-
 mibus rusticis ubi aves habentur F₂
balogh kez: sinistra leva manus O₂
yrgalmazni kezdek: miserescio P₆
kewese (tebeth) vö. több
kychyn (borothwa) vö. borotva
kyczin (lampas) vö. lampas
kychin (medve) vö. medve
kychin (orozlan) vö. orozslán
kychynne (resth) vö. rest
kychyn (rosa) vö. rózsza
kychyn (were) vö. verő
kys (hora) vö. óra
kyn L. gethrelm
kenczj (-tarto) vö. tartó
kywanathossagh: affectus A₅
kywanathossag: desiderium G₃
konez vel remek: frustum, ein-
 stuck K₁
konzonked (!): frustatum K₁
konkol: lolium O₄
hatul kopaz: recalvaster, retro-
 calvus X₁
koporsó: locus O₄
korom: fuligo K₁
korsagh: morbus caducus D₂
 [PP.-nál is]
korsagos: epilepticus I₁
kos: vervex Dd₃
kosaar: Cophinus, ein tragkorp E₂
kowacz (mester) vö. mester
kowaz: zyma, fermentum Ee₁
borky (?): tartarum Bb₄ [MA.-nál
 borkó]
fenkw: cos F₃
kaza kyw: cos falcaria F₃
kerestele kw [átjavitva: kerestelő
 ky]: baptisterium, tauffstein C₃
tyz ythe kw: silex Z₃
keken (ffa) vö. fa
keresfa: fraxinus I₅

kethel (czinalo) vö. csináló
kewthel (gyarthas) vö. gyártás
kewthel (gyartho) vö. gyártó
 pola *kethel* l. postho sel
kethes (kijavitva: kóthes): liga-
 men O₃
 has *kethesek*: fasciae tiliaceae Cc₃
kethnye (kijavitva: kótnye): ligare
 binden O₃
kewethni: sequi Z₂ *persequere* (!) T₁
kewersseg: anxungia, pinquedo B₁
kez: distantia H₂
hod keze: interlunium O₁ (vö.
 hó köz)
kuczar (!): pincerna, vini dispen-
 sator T₂

kyseb, kwszób: limen O₃
lagh, gyngye (átjavitva: gýnge):
 tener Cc₁
lakodalm: convivium F₂
lampas: laterna O₁
kyczin lampas: parva laterna O₁
lankadas: torpor, pigritia Cc₄
la[nk]uth (?): lassus, fessus O₁
lathorsagh: latrociniium O₁
lehelle: inspiravit M₄
lencze: lens, -tis O₂
leep: splen Aa₃ lien O₃
lepes zerenth: passim S₂
 (zemle) *lysth* vö. zsemle
lopo l. czalard
lugh: lixiuum O₄
lug (ffenies) vö. fenyves
lwgy (fewne) vö. fenyő

maczka: murilegus P₈
madar (halo) vö. háló
fylemyle madar: luscinia P₁
 (hathyw) *madar* vö. hattyu
 hurus *madar*: turdus Cc₈
madaras: auceps C₁
mag: granellum A₃
ffenyemagh: junipyrum N₃
maga biras vö. mértékletesség
magassagh: altitudo, culmen F₄
magzath l. nemzeth
may: epar, iecur S₁ L₄

- maios*: tomaculum
zelmalom [átjavitva: zelmalom]:
 ventimola D₂
vyzimalom: aquimola B₂
marok, thener: pugillus, -um U₂
martanj: tingere Cc₃
Marthoth (kenyer) vö. kenyér
mas fel (hora) vö. óra
mecczeni: tondere Cc₄
kychin medwe: ursulus Dd₃
mel: quod U₄
menthwł (elezthet) vö. elesztébb
menyeth: mustela P₃
meretheny: haurire L₁
merethew: hauritorium L₁
merth: ettenim [!] I₂
merthekletessegh, seu maga biras:
 temperantia Cc₁
mese: enigma S₁
kowacz mester: faber ferrarius I₄
elmeteth (wesse) vö. vessző
metendo [olv. metendő? Vagy latin
 szól?]: manipulus, ein hantvol,
 tantum segetis, quantum manus
 [metendo?] capere potest P₃
mety (kees) vö. kés
 (sóló) *meti* (kes) vö. kés
methele (kes) vö. kés
meez: calx, cementum D₂
myelkedeth l. czelekedet [l. NySz.]
ffamyes: lignarius O₃
ffark myntring: [!]: postela T₅
 [Ilyen alakban nincs sehol]
mocziok: litura, macula O₄
molj: tineas Cc₃
monyaro: corylum F₃
monyaro (ffa) vö. fa
ellene morgani vel ugathni: ob-
 latrare Q₄
mossas: lotio O₁
mwsthoħa vö. anya, apa
munka: labor E₄

nagy (ur) vö. ur
nagh (were) vö. verő
nap (nywgath) vö. nyugat
neg nap [átjavitva: negj nap]
 quatruiduum U₃

neged napi: quatruiduanus U₃
nyolczad napi: octiduanus R₁
napam: socrus Aa₁
negj (nap) vö. nap
neged (napi) vö. napi
 az birodalomban *negiedes*: tet-
 rarcha Cc₂
nemzeth vel magzath: germen,
 generatio vel fructus K₃
nemzeth: tribus, progenies, ein
 geschlecht Cc₆
nospola: esculus, ein nespelbaum I₂
nesthen (orozlan) vö. orozslány
nyak (zirtt) vö. szirt
nyakas: cervicatus D₇
nyalab, ketelek: fasciculus, par-
 vis fascis I₅
nyarfa: tremulus Cc₆
nawalya vel nawalyassagh: cala-
 mitas D₂
nyrfa: vibex Dd₄
 postho *nyre*: pannirasor S₁
nywas: mugitus P₇
nyolcz: octo R₁
nyolczad (napi) vö. napi
nyomarek: curuca, curruca G₁
 (PP.-nál »nyomorék poszáta
 madár«)
niomas, botw: typus Cc₃
nap nywgath: crepusculum F₄
Nyvl lepvs O₂

oda: illic M₁
odal: latus O₁
meg odozmy, yelenteni: enodare,
 explanare I₁
odwas: concavus E₄
dysno ol: suarium Bb₃
oluasok l. bochyatok
okos: cautus D₅
okosan: cautus D₅
okossagh: cautio D₆
orcza: gena K₃
orsó: fusum K₂
fel hora: semi hora Z₂
kys hora: horologium vel hore-
 logium, ein vorwerck, oder
 stundglasz L₃

- masfel hora*: *sesquihora* Z₂
horas: *horarius* L₃
al orcza: *larva* O₁
kychin orozlan: *leuculus* O₂
nesthen orozlan: *lea* O₁
oth: *illic* M₁ *istic* N₃
othalmaztatom: *tutor*, *tueor* Cc₈
otalmazo: *tutor*, *defensor* Cc₈
otho, *otho*: [az *l* betű más kéz
 beszúrása] *coagulum*, *quod po-*
nitur in lacte ut coaguletur
 E₁ [a második kéz írásával:
olto, *alut tej*]
othromba: *distortus* H₂
ozlathoth: *partitus* S₂
ototth (yseg) vö. üszög
- ekewl* [átjavítva ókól]: *pugnus* U₂
ekewr (pastor) vö. pásztor
wad eker vel *byal*: *bubalus* D₁
eghaz ewreze [átjavítva: ewrizó]
templarius Cc₁
ewrek: *evum*, *etas*, *seculum* vel
perpetuum quod cum mundo
incipit esse I₂
erawen [kijavítva halványabb tin-
 tával: örwen]: *carybdis* D₄
ewz: *canus* D₃
ezwér: *burdo*, *burdus* D₁
parthaw, *boglaros*: *balteus* C₃
- paczirta* (?): *galenita* (?) K₂
payz: *scutum* γ₄
panczel: *lorica* O₄
paplan: *culcitra* F₄ *stragulum* Aa₄
parth: *ripa* X₄
partha(w) vö. óv
ekewr pastor: *bubulcus* D₁
pathakos: *lutulentus*, *luto plenus*
 [a nem eléggé figyelmes javító
 fazakos-ra javítá; a *lutulentus*
 előtti szó ugyanis *lutifigulus*] P₁
pathko: *babata* [!] C₂
pathko (zeg) vö. szeg
 hamu *peleh*, *peleh*: *favilla* I₅
 [Sehol sincs meg]
penyz: *mucor*, *putredo panis* P₇
penyzlez: *mucidus* és *mucor* mellé
- irva* P₇ [Vö. Gyöngyösi Szót.
penezles]
penz: *nomisma*, *nummus* Q₃
penz (were) vö. verő
peep L. *pogacza*
perem: *fimbria*, *extremitas vestis* I₇
pyacz: *theatrum* Cc₁
pyncze: *penarium* S₃
pystrang: *truta* vel *trutta* Cc₇
pogacza, *peep*: *puls* U₂
poharnok *potillator* T₂
pola (kethel) vö. kötél
pologar [kijavítva: polgar]: *civis*
 ein burger D₈
pologar (asson) vö. asszony
porczogo: *cartilago naris* D₅
postho (nyre) vö. nyirő
postho sel vel *pola kethel*: *fascia*,
 ein wickelband oder schnur,
 cui pueri involvuntur I₅
pozdoria: *stipula* Aa₄
- ragaszkodny*: *herere*, *anhangen* L₂
Aythoragastho: *postis* T₅ [PP.-
 nál is]
rawo: *exactor* S₇
rebege [átjavítva: *rebegó*] akadozo:
balbus C₂ [Vö. Murm.]
reghen: *dudum* H₂
reytekkhel: *abditus* [locus] A₂
reketye: *viminetum* Dd₅
remek l. konc (frustum)
Remensegh: *spes*
reseghes: *temulentus* Cc₁
reseghsegh: *temulentia* Cc₁
resketes: *tremor* Cc₅
rezkethek: *trepido* Cc₆
Resth: *piger* T₂
kychynne resth: *pigellus* T₂
resthen, *tunyan*: *tepide*, *remisse*
resthsegh: *pigrities* T₂ [CC₂
rezegeskedny: *crapulari* F₃
Rezelw: *lima* O₃
rethsz: *vectis* Dd₁
rettenetheseg: *terror* Cc₂
rew: *vadum* Cc₃
rigo: *merula* P₅
Rythka: *rarus* X₁

- Rogya*: uligo [!] $\hat{D}d_6$
rokka: colus E_2
rokonsagh: parentela S_2
rozzas: pannosus S_1 [Vö. NySz.]
kychyn rosa: rosella X_4
yres ruha: cataplasma D_5 [PP.-nál is]

sargha: ceruleus est glaucus pannus, ein gelb tuch D_7
sarro vel methele kes [!]: secula, savanio l. kemény [falx Z_1
sawanyo: acidus, amarus A_3
seghethsegh: iuvamentum N_3
segh (-terele) vö. törölő
semergeni: rugare X_4
seregh: congregatio D_7
sereg: turba Cc_7
seregh [!]: sturio, est genus piscium ein stoer Bb_1
sereghel: sturnus Bb_1
serpene: patella S_2
sethethsegh: tenebrosus Cc_1
syma: glaber K_4
sysak: galea K_2
sokassag: tumultus Cc_7
som (ffa) vö. fa
sorkanthe [!]: calcar D_2 [Vö. *sorcante* Schlägli Szj.]
sorok vel meez: calx, est posterior pars pedis et cementum, Kalek D_2
zyl (dizno) vö. disznó
thengewry sin (dhysno) vö. disznó
sywelthes [átjavítva: sywólthes]: sybilus Z_3

Lovat szaguldany: equum fremen-tem mittere I_1
zayko: garrulus K_4
gabonasal: culmus F_4
sam (tartho) vö. tartó
zamar (-thwizk) vö. tövis
zamlalok l. yhelek
szár: tibia Cc_3
zar (zeghes) vö. szegés
zarmazni: pullulare U_2 , germi-nare K_3

ekezarwa: buris D_1
sedek l. bochatok
zeder (ffa) vö. fa
pathko zeg: gumphus, ein huff-nagel L_1
zar zeghes: crurifragium F_4
samolseek vel gyamolseek: scabellum Y_3
napkeleth sceel [!]: [kihúзва, helyette beírva: deli zel] auster C_2
zelemen: trabs, trabes Cc_4
zeles: latus O_1
sem (fene) vö. fény
chopas sem [átjavítva: chopas szem]: lippus* O_3
scelewsem [!] racemus U_4
semeczke: ocellus R_1
zemeth: scobs Y_4
zeen (-wono) vö. vonó
zel (-malom) vö. malom (lepes) *zerenth* vö. lépés
seretzen: chaldeus D_2
zerzez [átjavítva: szerzez]: pax, fides I_6 [R_4
serzez [átjavítva: serzess]: pactio
sethernye [!]: ocrea [Com.-nál: szekérnye] R_1 [Sohol sem ford. elő ily alakban]
sydalmazoth: reprobatus X_3
zyl (-ffa) vö. fa
sylva (-ffa) vö. fa
sylwa: prunum U_1
nyak zirtt: cervix D_7
zytha: taratantara Bb_4
ziw (ffaydalmas) vö. fájdalom
ziw (ffaydalm) vö. fájdalom
versopo: sanguisuga N_2
zorgalmaskodni: studere Bb_1
zorgalmatos: sollicitus Aa_1
sóló (meti kes) vö. kés
wad zele [kijavítva: wad zeló]: labrusca N_4
scele (-ffe) vö. fő
scelew (sem) vö. szem
senyeg: tapetum Bb_4
zerthele[n?] (ffonal) vö. fonál
sw (feregh) vö. féreg
zwnywg: zynzala, parva musca Ee_1

zwniodny: torpere C₄
zwniodozas: torpor, somnolentia Cc₄
zwniodozo: torpidus Cc₄
surok vel *surk*: pix T₃
sygelen: *Antilena*, *antela* T₅ [szü-
sykseg: penuria S₄ [gyelő]
zyles: partus S₂
zinethlen: *instanter* K₄
senethlen: sedule, sedulo Z₁
 meg *senny* [átjavítva: *swny*] az
 gonoztwl: *resipere*, *resipiscere*,
 widerkeren von bosen X₃

thagh: artus B₄
thakacz: *lanifex* N₄ *textor* Cc₂
thakon: mucus P₇
thal [tartho] vö. tartó
thaliga, *taliga*: *bigae*, *birotum* C₄
taliga: *tibiale* [!] Cc₃
thalygas: *carrucarius*, *bigarius* U₃
thalp: callus D₂
thamaskodom: *appodior*, *innitor* M₄
thanulathlan tyno: *iuvenculus in-*
domitus N₃
tharto vel *ragado*: *tenax* Cc₁
kenczy tarto: *thesaurarius* Cc₂
sam tartho: *ensor* D₆
thaltartho: *scutellarium* y₄
meghartatthot: *obtentus* R₁
alutthey: *lac coagulatum* E₁
thekerghe vel *horgas*: *tortuosus* Cc₄
tekozto: *prodigus*
themerdék: *crassus* F₁
feyer themyen: *olibanus*, *album*
incensum R₂
thengel: *axis*
thengelycz: *carduelis*, est *quae-*
dam avis, ein *distelfinck* D₄
thengewry (*sindhysno*) vö. *disznó*
thener l. *marok*
therd: *poples*, *genu* T₅
thereh: *fascis*, *onus* I₅
thermeseth: *sexus* Z₃
ffeyed theteye l. *hegthete*
hegthete vel *ffeyed theteye*: *ver-*
tex Dd₃
tetova (*vonni*) vö. *vonni*
yo thewe: *beneficus* C₃

tymar: *coriarius*, ein *leederer* F₃
tynoczka: *iuvenculus*, *iuvenula* N₃
tythkos: *secretus* Z₁
tytok: *secretum* Z₁
tyztessegh: *cultus* F₄
fegver tizteito: *politor armorum* T₄
tok: *theca*, *capsella* Cc₁
thol: *pluma* T₄
tollas [bozogán] vö. *buzogány*
tholmacz: *interpres* N₁
thorma: *nasturtium* A₁
thorok vel *yn*: *faux*, *palatum*, *der*
guom. *Etiam capitur pro gu-*
thure I₅
torlo: *stipula* Aa₄
kaposthatorsa: *maguder*, *magu-*
deris P₂
kaposthators [!] : *tirsus* Cc₃
(yde) towa: vö. *ide*
kewese tebeth: *paulo plus* S₃
theel (ffa) vö. *fa*
theur: *spata*, *gladius* Aa₂
ther: *romphea*, *rhomphea* X₄
therew: *pistellus*, *pistillus* T₃
dyo terew: *nucifraga* Q₃
seghtherele [kijavítva *halványabb*
tintával: *seghthörölő*]: *anuter-*
gium, ein *arschwisch* B₁
zamarthwizk [átjavítva: *zamar-*
thewis]: *tribulus*, ein *distel* Cc₆
thewyskes: *senticetum* Z₂
trombita: *buccina* D₁
tudathlan: *insciis* M₄, *expers*,
immunis, vel *carens* I₃
tudakozom: *investigo* N₁
tunyan l. *resthen*
tuzok: *bistardus* C₄
tyze [!], *zaczko*: *crumena* F₄
tyz [-ythe] vö. *ütő*
tyzeth [ythni] vö. *üt*
tyz [ythe kw]: vö. *kő*
fias tik: *chorus* E₂

vgathni l. *ellene morgani*
nagy ur: *tyrannus* Cc₃
athal vth: *trames* Cc₅
gyalogh wth, *ösveny*: *callis* D₂
vtalni: *fastidiare* I₅

ylesek: sedile, ein sessel [= ülő-
szék] Z₁

ysegh: titio Cc₃

aluth yseg vel *ototth*: titio Cc₄

eghe ysegh: toris, ein brant Cc₄

ototth yseg l. *aluth yseg*

ysth: caldarium, ein Kessel D₂

tyzeth ythni: fugillare, feuer
schlagen K₁

fenythe vö. aczél

(*tyz*) *ythe* (kw) vö. kő

tyzythe [kiigazítva: tyzythó]: fu-
gillator, excussor est ignis K₁

wad alma (vyz) vö. viz

wad (zele) vö. szőlő

kerekwagas: orbita R₃

ffaawago: lignicida O₃

wakandak: talpa Bb₄

wakaras: scalpatio I₃

wakaro, lo *wakaro*: strigilis, stri-
gil Bb₁

wakarok: scalpo y₃

wakmerewseeg: temeritas Cc₁

wal: humerus B₃

wallany: testari Cc₂

wallok: testificari Cc₂ fateor I₅

wallas: testificatio Cc₂

wallo: testificator Cc₂

walthoztatya: transfigurat Cc₅

wam: vectigal Dd₁ *wam*: telo-
neum, eine zol Cc₁

wankos: thorale Cc₃ cervical,
pulvinar D₇

war: ars, turris B₄

warssa: nassa L₁

welokedes l. *kethelkedees*

ver(sopo) vö. szopó

werews (hagyma) vö. hagyma

wefres] (kaposztha) vö. káposzta
penzwere: *faber monetarius* I₄

kychyn were [kijavítva: *kychyn*
(Folytatjuk.)

wereo]: *marcellus*, *malleus*, ein
hammer P₃

nagh were [kijavítva: *nagh weró*]

marcus, *magnus malleus*, ein
grosser hammer P₃

werem: *caverna* D₅, *specus* Aa₂

wesse: *ren* X₂

vesú: *tomus* [! olv. *tornus*] Cc₄

wesú: *celtes*, *celtis* D₆

elmeteth wesse [kijavítva: *wessó*]
venike: *sarmenta*, *sunt purga-*
menta arborum y₃

wethekedes: *contentio* F₂

wethekede [!]: *disceptator* H₁

wethele: *trama* Cc₅

wethemen: *sata*, *seminata* y₃

wyder: *urna* Dd₈

ket napi wigasag: *biduanum gau-*
dium C₄

wygyazni: *insudare* M₄

vyz vel *hob*: *unda* Dd₇

Allowyz: *lacuna*, *lacus* N₄

vyzi (malom) vö. malom

wad alma vyz: *pomacium*, *potus*
vel *cibus ex pomis factus*, ein
apffelmusz oder dranck T₄

viza: *huso*, *est nomen piscis*,
huse L₃

wyzkethek: *pruritus*, *scabies* U₁

bayvivas: *duellum* H₂

tetova uonni: *torquere* Cc₄

zeenwono: *rutabulum* y₁

zawar: *repagulum*, *obex* X₂

zawar vel *ellene allo*: *obex*, ein
rigel Q₄

be zawarathlan [!]: *apertum* (os-
tium), *depressulatum* G₃

samol (-seek) vö. szék

zemle vel *zemlelysth* [kihúzza,
helyette beírva: *semle*]: *simila*

syndel: *scindula* y₄

PÁLFI MÁRTON.

ADATOK IRODALMI NYELVÜNK SZÓTÁRÁHOZ.

Az Ujság 1905. évfolyamából közlöm a következő adatokat: *Bellebbez.* »Tóth csak megizlelte, míg két kísérője három-négy kupicával *bellebbezett* a jó italból« máj. 25. tc., Pataky István.

Csicserli. »Kinyit egy ládat, — suttozta Vica néni — abban halommal van a fényes ezüst *csicserli*« okt. 7. tc., Kozma Andor. [Apró ezüstpénz, ezüsthatos a mult század közepe táján, I. Nyr. 27: 323, 372, 571. — A szerk.]

Elkoráz. »A jegyzőék tehene . . . *elkorázva* megborjazott« jun. 2. tc., Andronicus (Kozma Andor).

Füstmacska. »A másik megint nem válaszolt, csak egy hatalmas *füstmacskát* fujt Tatáry szeme közé« ápr. 9. tc., Herczeg Ferenc.

Fütyögget. »Egy tanya felől női alak bontakozik ki s *fütyögget* vissza a sötétből« okt. 14. tc., Andronicus.

Hujákol. »Korhelyek *hujákolva*, veszekedve tántorognak az aszfalton« máj. 12. tc., Andronicus.

Huzalkodik. »A sarki rendőr zajos patáliát csap az izgága csendzavarókkal. *Huzalkodik* is egy elzuhant részeggel« máj. 12. tc., Andronicus.

Képeére mászni. »Kik ma még csak póznát másztok, Legyetek rá mindig készen, Hogy maholnap nagy merészen Bécs *képeére másszatok*« máj. 28. Koboz krónikája.

Kidömöcköl. »Idomos parasztnenyecske ügyes tenyere *dömöckölte* ki hátából a csömört« máj. 18. tc., Krúdy Gyula.

Kimódol. »Rövid idő múlva kisebb-nagyobb művészettel *kimódolt* bronz- vagy márványtömeg hirdeti a város áldozó készségét« ápr. 13. 8.

Koppadt. »A falu maga voltaképen a patak balpartján feküdt a templommal meg a *koppadt* plebánia-lakkal együtt« szept. 7. tc., Abonyi Árpád.

Körmös. »Én a kis Borcsát sose fogtam betüre s nem adtam neki egyetlenegyszer sem *körmöst* a léniával«, jun. 2. tc., Andronicus.

Kudal. »Mi kutyák nem mertünk ugatni s behuzott farkkal *kudaltunk* félre az utból« jun. 2. tc., Andronicus.

Lehiggaszt. »Az üzleti szempont előtérbe nyomult s *lehiggasztotta* a féltékenységi szenvedélyeket« okt. 15. tc., Andronicus.

Lerottyán. »A nagy úr, mintha a guta ütötte volna meg, némán *rottyant* le aranyos, biboros karszékébe« szept. 30. tc., Kozma Andor.

Lottyád. »Mert morfinisták színe rossz, A húsuk *lottyád*, sorvadoz« máj. 14. Koboz krónikája.

Morc. »A Ház csunyául elnapolva Szétrebben békén, mint a polyva, A gázsit *morc* kuruc legény Exlexben is mind fölvevén« okt. 15. Koboz krónikája.

Nézedelődik. »Ember nem jött a fogadásunkra, hiába *nézedelődött* öreg fuvarosom jobbra-balra« szept. 7. tc., Abonyi Árpád.

Nyegget. »Sokat *nyeggettek*, huztak-vontak« jun. 2. tc., Andronicus.

Nyiszog. »Felkapott egy követ az utról s úgy megsujtott vele, hogy én [= kutya] *nyiszogva* futottam tőle vagy tiz ölnyre« jun. 2. tc., Andronicus.

Összekottyadt. »Fel a számárra! Fel a számárra! — harsogták a diákok, amint a capitanónak selymeiben *összekottyadt* alakja előtünk megjelent« szept. 30. tc., Kozma Andor.

Pelyváz. »Aztán csak úgy *pelyvázza* egyik markából a másikba [= a pénzt], mint a szemes életet szokták a gabonakereskedők« okt. 7. tc., Kozma Andor.

Pittyedt. »Túlzséles, erősen *pittyedt* ajakkal szemben az ajakfestés művészete tehetetlen« máj. 7. 36.

Püstöly. »Volt ugyan egy rezerva *püstöly* is, de Isten tudja, mikor töltötték azt meg: az is csütörtököt mondott« ápr. 4. tc., Váradi Antal.

Rámászni. »A Társadalomtudományi Társaság különféle szakemberei középiskolai kegyetlenségeinkre végre alaposan *rámásztak*« máj. 20. tc., Kenedi Géza.

Szakállszártó. »A formátlan bekecske nagyon megfeszült rajta és Kozsnicky, midőn egyszer sokáig utána pislogott a *szakállszártóból*, így kiáltott fel« szept. 21. tc., Krúdy Gyula.

Szobaasszony. »Olyan vendéglőt ajánljon, amelyikben öreg *szobaasszonyok* vannak« okt. 14. tc., Andronicus.

Tagos. »A nemzetes urnak egy kurjantására *tagos*, mezitlábás szolgáló hamarosan bort, poharakat s valami pogácsafélét hozott be« ápr. 29. tc., Andronicus.

Tillódott. »És most én, a tapasztalt, világban *tillódott* férfi, szintén bele vagyok szorítva a gyöngé szűzies szerepbe« szept. 15. tc., Andronicus.

Vendégház. »Legyen azonban fenyves, tiszta fürdő és békés, olcsó penzió. (Ezt én *vendégháznak* fordítanám, ha volna.)« máj. 13. tc., Quintus.

SÁGI ISTVÁN.

Bécsország. *Bécsországban* való tartózkodás (Léskó József: Szaicz Leo Kath. Szemle 98. évf. 716. l.).

Eljenháború. S volt is miért e nagy zaj, ez *eljenháború* (Garai: Obsitos).

Fejetlen-lábság. Az országlás dolgában *fejetlen-lábságot* (anarchiát) hoznak be (Léskó József: Szaicz Leo Kath. Sz. 98. évf. 758. l.).

Hajlik-ide, hajlik-oda. Hajlik-ide, hajlik-oda vezetése megkönnyítette a romlás bekövetkezését (Egyet. Krit. L. 905. nov. 15.)

Himpli-hámpli. Szaicz a *himpli-hámpli* aufklärungs-fantasztákkal a »Más is igaz magyar«-ban végez (Léskó: Szaicz Leo 738. l.).

Hüspöröly. Így nevezi Fekete Gyula bécsi árjegyzéke azt a szerszámot, amivel a húst puhítják.

Kérkedi. Mindjárt meglátjuk *kérkedi* uram (Kath. Hl. 80. 8. sz.).

Kuttyázom adta. Kuttyázom adta! csókodra gondoltam hugom (Herkó Páter 905. 48. sz.).

Lets-fets. Gomba-módra keletkező »lets-fets« iratok (Szaicz Leo szava 713. l.).

Máriai. Apostoli és máriai hazánk (Léskó: Szaicz Leo 720. l.).

Merővakon eltalált a küszöbíg (Popini Kath. Sz. 98. 837.).

Összehazaárulózták érdeme szerint (Uj lap. 905. nov. 30.).

Rákóczizás. Nagy Rákóczizás közt megérkezett (Cyprián: Két Leány 142. l.).

Serkentőóra. Így hívja a fennebb említett bécsi árjegyzék az ébresztő órát.

Szalagbalta. Ugyanazon árjegyzékből (az éle felé keskenyedek).

Tudomkodás. Szélllel béllelt *tudomkodás* (Léskó Szaicz 716. l.).

Vaskocsi. Bevetettük magunkat a *vaskocsi* egyik végébe (Szépfaludy Ferenc: Viktor barátom felesége).

Vágószorttő. ráspoly-féle a lakatosoknak (a bécsi árjegyzékből).

Vívószál. Gyorsan két vívószálat ide! (Hogy lettem én vívómesterré, Kath. Hl. 1880. 9. sz.)

Forradalmasdi. A forradalmasdit játszó szocialisták (Uj lap. Vezércikk 905. nov. 25).

Nagyhatalmasdi. Az osztrák politikusok nagyhatalmasdit játszanak (Uj lap 905. nov. 23. Vezércikk.).

CSEERNÁK SZANISZLÓ.

I R O D A L O M.

Eötvös Károly munkái.

Abból a szép külsejű, fényes nyomású gyűjteményből, mely Eötvös Károly munkáit foglalja magában, már húsz kötet megjelent.¹

Eötvös munkái tartalmuknál fogva is érdekesek, de különösen kitűnnek tősgyökeres, népies nyelvükkel: mindennapi irodalmunkból kiválnak — néhány más író munkáival — mint az üdítő gyöpszigetek a sivatag homokjából. Vagy ha talán ma már nem is olyan sívó homok a többi irodalom, az idegen gyom, acat, burján annyira fölverte nyelvünk vetését, hogy néha alig vagy csak ügyel-bajjal ismerünk benne az édes magunkéra. Ha vígasztalódní akarunk, ha magyarságunkban meg akarunk erősödni, vagy a népköltés naív termékeihez kell fordulnunk, vagy pedig az olyan írókhoz, minő Eötvös Károly.

Nem akarunk ugyan azokhoz csatlakozni, akik mindenben föltétlen magasztalói Eötvös Károly stílusának. Tagadhatatlan, hogy vannak gyöngéi is. Népünk szereti az egyszerű, világos, rövid mondatokból álló szerkezetet. De Eötvös ezt a népies sajátságot túlozza, folyvást rövid, köztöszó nélkül szerkesztett, különálló mondatokat ír, stílusa ezáltal sokszor szaggatott, darabos és az egyszerűségnek túlzása néha a mesterkélttség benyomását teszi. Akárhányszor ilyen laza, széthulló mondatokat olvasunk: »Deákat ugyan nem akarták megbuk-

¹ Révai testvérek kiadása. Egy-egy kötet fűzve 4 K.

tatni. Nem is tudták volna. Annyi pénze nem volt a püspöknek. A megyei nemesség egyhangulag választotta meg a haza bölcsét» (15:200). — Néha meg a leírás terjedősége, kényelmessége, a sok ismétlés, érdektelen részletek halmozása teszi az olvasást egy kissé fárasztóvá. — Ámde az ilyen hiányokat dúsán pótolja nyelvének tisztasága (még s z ó t is ritkán használ idegent) és népies zamata.

Ezt legföltünőbbben érezteti a sok jó dunántúli népies szó és szólásmód, mellyel különben alig találkozunk az irodalomban. Íme egy kis böngészet csak egy kötetből (a 15.-ből, melynek címe: Tünetmények; egyik-másik e szólások közül az író alkotása lehet s a szók közt egy-két elavult szó is van):

gönc: cók-mók, balyu. Szedje össze göncét minden ember s takarodjék innen nyomban (35).

tyúkhordó kánya (36).

pipafüstté válik: elsompolyog. Akire félórán át mereven nézett: az vagy pipafüstté vált, vagy a föld alá bújt, vagy kivallotta az öregapja bűneit is (39).

faggatóra vettem a szentet (uo.).

leölt: levet. Szúrdarócát leöltötte (41).

csopor: csoport, rakás. A konya fülű ló gazdája... koldus, gyámolatlan, tedd ide tedd oda ember, aki még sohase látott öt forintot egy csopron (85).

orv: tolvaj. Ő csak csirkefogókat, kapcatolvajokat, kocsmai verekedőket ismert. Különösen pedig vásáros orvokat (99).

tikkad: A városház padlása. A mosott ruhát szokás ott kitergetni és szárogatni. A sütnivaló ott tikkad (100).

ráöregszik: ott öregszik meg vkinek a nyakán. A sok betyár, gézengúz, semmirekellő ráöregszik a vármegyére. Se elereszteni, se elítélni nem lehet őket (102).

megtilódik: megakad, megreked, (*tilódik* régi ige, l. Ny. Sz.). Én voltam már az ötödik vármegye fiskusa, akinek a kezén az ügy megtilódott (104).

surján legény: serdülő, fiatal legény. Surján legény korában még gyerekésszel megagyalta az urasági hajdut (109).

talponálló bíróság: rögtönítélő bíróság. Sokszor került a vármegye kezére, két ízben talponálló bíróság előtt is meg kellett jelennie, és... börtönben töltötte el életének javát (110).

tagjabíró: egészséges, épkézláb. Minden tagjabíró ember fölállott s ki a padokra, ki az asztalokra ugrált, de nem kupa, hanem fokos villogott a kezükben (159).

háibái: régi, ócska (né-hai). Mestergerendáján írást őrzött. Háji-báji irkafirkák nyalábját (168).

ez s ez. A levél borítékjára rá volt írva: ez s e nemzetes asszonyágnak Köves-Kállán (192).

buvóka: búvóhely. Tizenöt buvókája s kilencven kanyarulata van a romok közti útnak (243).

lemordíáz: lehurrogat, leszid. Tisza Kálmánt lemordíázni nem nagy virtus, Bolond Istók! (247).

évődik: rágódik. »A súly még ki sem ütött rajta (a rabon t. i., — nem fegyencen!), csirái még ott évődnek a bőr alatt, a test szövedékeiben« (281).

országol: jár-kel, csavarog. Intették a lányt, ne bízzék a túladatai legényben. Dózsöl, országol, csapodár, utóbb is elfogy a nemesi birtok (286, így többször).

elkarikázik: elsiet. Nyomban elkarikázott a főbíróhoz. Ott lakott a hatodik szomszédban. Mutatja neki az írást (291).

bagitüske (a szótárakban *bagifona*). Kopasz dombon megtelepedtek, bagitüskéből tüzet raktak, előszedték a sonkát, vadászpogácsát (292).

aszalék: aszalt gyümölcs. A gyümölcsük csoda volt. . . Felesége olyan aszalékot tudott belőle készíteni, amelyet . . nem ettek még a királynék se (294).

fölzajgat: föllármáz, fölzargat. Sógora, komája, ija-fija volt vagy ötszáz. Fölzajgatta őket. Családi tanácsot tartottak (295).

megsörétez: söréttel meglő. A kisbírónak a fejéről lötték le a kalapot. Egy cigányt megsöréteztek (299).

höllyefű: l. hőle MTsz., *bakacs*: háromlú sás MTsz., *korhadvány*: korhadék. A szél lassankint port, szemetet, ördög szekerét, futó avart hord rá s höllyefű, vízi gyepe is nő fölötte. Azután megjelennek a sások, kákák, gyékények, bakacsok, utóbb a bürök, fekete nadálytő. . . Korhadvány támad a tetején (304).

szemre bírja: előkeríti és vallatóra fogja. Szemre bírja a kocsiat. Hogy is hívnak téged, semmiházi? (305).

hattyugém: A hattyugém ritkán jár arra. Ez a természet remeke, istennek legszebb madara. Kócsagja gyönyörű, termete sudár, hófehér minden tolla (306).

Azonkívül sok érdekes mondatszerkezetet és alakhasználatot találunk Eötvös Károlynál. A sok közül csak egyet-kettőt említünk. A népies *bírák*ok többesi alakot megmagyarázza egy nyilván régi jelzői szerkezet, mellyel Eötvösnél gyakran találkozunk: *A bírák urakkal* nem tanácsos porlekedni (43). »Durcsán Mihály a bírák urak előtt nagy büszkén előállott: Máskor pedig, nagyságos bírák urak. . .« (172—3). Imhol, bírák urak, ez igazságom (175). Több bíróra vonatkoztatva tehát annyira megszokták a *bírák* szóalakot, hogy mikor urazták őket se mondták többé *bíró urak*, ez nagyon is eltérő lett volna a szokott alaktól. Mikor aztán rég szokásban volt a *bírák urak*, a rendes többesszámú urazás példájára (*szomszéd urak, követ urak, tiszt urak* stb.) a jelzöt itt is egyes szám gyanánt vették s így képezhették hozzá ezt az új többest: *bírák*ok. — Érdekes tárgyias melléknévi összetétel: »Ő már öreg ember s akkor már *borittas* is volt. Kiment a félszerbe s aludt is egyet« (121). Úgy látszik, csakugyan megvan a népnyelvben ez a kifejezés, melynek megvoltában Budenz kételkedett (Nyr. 1: 410). — A mondat tárgy hiányzik: »Tél volt már. Az újesztendőtől alig néhány nap *választott el*. . . Túl Herenden, túl a horhi pusztán . . két férfi ballag fölfelé« (161). A tárgyatlanságot visszaható igealak jelzi: Aki gazdag, aki világhi: idegen országban, kényelmes utazásban könnyen *feledkezik*,

könnyen szórhatja szét búbanatát« (185, ez az utóbbi a *szórakozás* más formája). Neki a nagy világnak . . . *Felejtkezni* csak ott lehet (186). — A *t a g a d á s n a k* népies halmozása: *Dehogy* volt kedve egyiknek *se* (31). — Dunántúli *el v o n á s*: Úgy pergett a nyelve, mint a *kerepő* (120; *patkó(l)ni*: *patkó* stb. *kerepő(l)ni*: *kerepő*). — Az *i k e s r a g o z á s n a k* Eötvös hazájában nem sok a becsülete, ő mégis lelkiismeretesen megtartja az iskolai szabályokat, de mivel nyelvérzékében nincs ennek elég erős alapja, ilyen mesterkélt alakra is elcsuszamodik a tolla: Erőtlen ember vagyok már ahhoz, hogy ezekkel *csavarogjam* (111).

Nevezetes, hogy egy németesség mégis ráragadt erre a magyaros írónkra: a *fölött* szó németes használata. Sokszor belebotlunk nála egy-egy ilyen mondatba: Nem kell e felett csodálkozni (99, e h. nem kell ezen csod.). *Eltűnődtem a fölött* (107). De ő nem busult e fölött (168). Kisebb gondja is nagyobb volt, mintsem hogy e fölött búslakodott volna (212). A fizetés fölött se viszálykodott senkivel (190, e h. a fizetés miatt). Éppen a fölött tanácskoztak, mit csinálnak a csecsemővel (314, e h. arról tanácskoztak).

Más esetekben ellenkezőleg azt tapasztaljuk, hogy írónk tudatosan ellentáll a legelterjedtebb hibáknak is. *Fegyenc* helyett pl. mindig a dunántúli *rabot* használja (43, stb.), a *vetélytárs* helyett *vetélkedő társat* (157, vö. még *versenyitárs*) s az *egy* névelőt sokszor föltűnően kerüli: Volt Balaton-Fő-Kajáron német szabó, Politzer a neve (180). Nem lesz, aki homlokát megsimogassa, ital vízzel megkínálja, fejealját megigazítsa (187). — Néha meg közbevetőleg valósággal ostorozza vagy kigúnyolja a nyelvi hibát. Azt írja pl.: »A bíróság, ha vizsgálati fogságból kibocsát valakit, azt írja és mondja róla: *szabad lábra helyezte*. Valami furcsa bolondos szó ez. Nem is hiszem, hogy serdülő jogtudósaink ne a némettől tanulták volna ezt a szót is. *Lábra állítani*: magyarul van. *Lábra helyezni* ostobául van. No de mindegy. A bírák urakkal nem tanácsos pörlekedni« (43). Másutt még azt mondja: »*Telepáthia* görög szó. Ha az orvosokra bízónk, így fordítanak le magyarra: *távszenv* vagy *távérz*. Rossz szó és csunya mind a kettő« (231).

Különben is tesz itt-ott egy-egy nyelvészkedő megjegyzést. Azt mondja: »*Elátkozni* csak embert lehet. *Megátkozni* mást is lehet. Várat, kastélyt, erdőt, élőfát, kutat, forrást, ékszert« (217). — »Egy móri paraszt lovat vett az akai zsidótól. A zsidó neve Mózes volt. Akkor még nem volt divatban se az Izidor, se az Adolf, tehát csak Mózes volt a neve« (75). — Egy helyen meg (176—7) érdekes *n é p e t i m o l ó g i á k a t* közöl: »A népnek az a természete, hogy mindig rövidebben, mindig simábban mondja ki az ember nevét. A szomszédos Dég faluban Festőnek híják az uraságot, holott az apját még Festeticsnek, az öregapját Fersteticsnek nevezték. A Szentesi családról ma már senki se tud semmit, csak a Szente családot ismeri mindenki. Az Egerfarmosi takácsból Farnos takács lett. A Birbó kőműves agyonütné, aki őt Birnbaumnak híná, holott az apjának még ez volt a becsületes neve.« SZENTMÁRTONI FAUSZTIN.

A bakonyalji nyelvjárás.

Irta: *Horváth Endre.* (Budapest, 1906. Athenaeum. Nyelv. Füz. 34.)

A Nyelvészeti Füzetek megindulása óta sűrű sorban jelennek meg a nyelvjárás tanulmányok. Az alkalom tehát nemcsak tolvajt nevel, hanem nyilván még a népnyelv tanulmányozására való kedvet is fokozza. Mert a Ny. F. megindulása és rögtön utána a népnyelvi tanulmányok fellendülése nem lehet csak véletlen találkozás, hanem jórészt ok és okozat. A Ny. F. lehetővé tették a népnyelvi gyűjtemények kiadását és íme, a fiatal nyelvész-nemzedék sűrűn él a kedvező alkalommal.

E kiadványok sorában már szokatlan terjedelme miatt is magára vonja figyelmünket Horváth Endre könyve, a bakonyalji nyelvjárásról. 186 gyakor nyomású lapon tárja elénk szülőföldje vidékének nyelvtani sajátosságait, szókincsét és java népköltését. Jó részét gondosan átolvastam, az én szempontomból kevésbé fontos részeit is érdeklődéssel olvastam, s mondhatom, hogy e gazdag anyag összegyűjtésében való fáradozása nem volt meddő szorgalom, mert könyvének nemcsak terjedelme szokatlan, hanem a gyűjtött anyagnak nagy részben új és értékes volta is tisztelő elismerésre kész. A népnyelvnek és a népleleknek annyi tanulságos kincsét tartalmazza e munka, hogy bátran merem e helyen is felhívni rá a magyar nyelvtudomány művelőinek és a magyar népnyelv minden barátjának figyelmét.

Noha azonban a legteljesebb mértékben elismerem a szerzőnek az anyag összegyűjtésére fordított szorgalmát és közlésében tanusított gondosságát, mégsem tudom elhallgatni egy kifogásomat. Azt, hogy a szókincs és a népköltési anyag ritka gazdaságához képest a tulajdonképeni nyelvtani rész feltűnően szegényes, mindössze 22 lapra terjed. Azt hiszem, hogy ilyen gazdag anyag teljes kiaknázása jóval több nyelvtani tanulsággal is szolgálhatott volna. És ha az alaktani, jelentéstani és mondattani rész ellen nagyjában csak az a kifogásom, hogy igen szegényes, a hangtani rész kidolgozásában követett eljárására még azt is kell mondanom, hogy rossz. A szerző mentségére legyen mondva: olyan rossz, amilyen az eddigi nyelvjárás tanulmányoké (igen-igen csekély kivétellel) mind.

Úgy emlékezem, hogy Balassa már több alkalommal szóvá tette ez eljárás ellen való kifogásait, de minthogy rendületlenül tovább divik, talán nem lesz fölösleges egy újabb »megrovási kaland«.

Az alakszerinti tájszónak a megfelelő szó mai köznyelvi alakjával való összevetése, ahogyan ez nyelvjárás tanulmányokban ma, általános divat, se nem célszerű, se nem tudományos. Nem célszerű, mert aki pl. hangtörténeti vagy etimológiai célból kíváncsi megtudni hogy a nyelvjárásnak mely szavaiban eltérő az *i* használata, annak pl. Horváth dolgozatában éppen hat helyről kell összeszednie az adatokat, és nem tudományos, mert tájszó csak ritkán vethető össze jogosan a megfelelő szó mai köznyelvi alakjával, minthogy ennek nem mindig közvetetlen előzője vagy továbbfejlődése. Egészen hibás

pl. a *messze* és *messzi* alakoknak szembeállítására olyan értelemben, mintha hangváltozás útján keletkezett volna egyik a másikból.

A leghelyesebb és igazán tudományos eljárás természetesen az volna, ha igyekeznénk minden egyes esetben megmagyarázni az eltérés okát. Akkor az én nézetem szerint minden hangnál három csoportba lehetne osztani az eltérő használatot feltüntető szokat. Az első csoportban fel kellene sorolni azokat, amelyek a mainál régiebb hangállapotot őriztek meg, a másodikban azokat, amelyekben valamely hangváltozás ment végbe, a harmadikra maradnának végül azok, amelyeknél az eltérés okát, a nyelvjárási és a köznyelvi vagy akár régebbi alak közötti viszonyt, egyelőre még nem tudjuk biztosan megmagyarázni. Horváthnak azon adatait pl., amelyek az *i* hang eltérő használatára vonatkoznak, ilyen terv szerint közölném:

Eredetibb állapot: *innep* ünnep, stb.

Újabb fejlődések: *i < u*: *k^uódis* koldus, stb. *i < o*: *abrincs* abroncs, stb. *i < ö*: *gülice* gerlice, stb. *i < í < é*: *messzi*.

Kétesek: *lök* lyuk, stb.

Azt hiszem, hogy ez a módszer mind a célszerűség, mind a tudományosság követelményeinek egyaránt megfelelne, de belátom, hogy következetes alkalmazása mindaddig, amíg etimológiai szótárunk nem lesz, fölötte nehéz és azért nem volna méltányos ezt már kezdő filológustól is megkívánni. De igen ajánlhatom nyelvjárási tanulmányok íróinak azt az eljárást, amelyet Balassának a Szlavóniai nyelvjárásról szóló dolgozata után (Nyr. 23. k.) már magam is követtem a Halmágyi nyelvjárásziget hangtani részének kidolgozásában (NyK. 31. k.); azt, hogy minden egyes hangnál, nem törődve az eltérés okával, egészen egyszerűen egymás mellé kellene sorozni mindazon adatokat, amelyekben az illető hangnak a köznyelvitől eltérő használata mutatkozik. Tudományosnak ugyan egy cseppet sem tudományos ez az eljárás (nem is akar annak látszani), de könnyű és ami a fő igen célszerű, mert a kutató szükség esetében az egy hangra vonatkozó adatokat mind együtt találja meg.

Megemlítem még végül, hogy Horváth könyvének gazdag tartalmát még két rajzmelléklet is disziti. A paraszt-szekér rajza, amely a szekérre vonatkozó műnyelv egyes adatait magyarázza és Veszprém megyének nagyon szép térképe, amelyért velem együtt bizonyára minden népryelvi kutató irigyelni fogja a szerzőt.

HORGHER ANTAL.

NYELVMŰVELÉS.

Szók és szavak.¹ Javasolva van már, hogy *szó*, *szót*, *szók* tegyen valami egyebet, mint *szó*, *szavat*, *szavak*: melyik mit, biz' én nem tudom; nincs is szükség reá, mert az indítvány jórendin megbukott. De sikerült ám egy másik, mely annál még teljesebb refor-

¹ Válaszul több olvasónk kérdésére.

mot vagy deformot hajtott végre. Az első t. i. nem terjesztette ki a különböztetést a nevezőig, s nem ajánlotta ezt a barbár formát: *szav*. De az utóbb említett szerint *só, sók, sőt, sója* egyebet kell hogy tegyen, mint *sav, savak, savat, sava*², még pedig, hogy az Unsinn tökélyesebb legyen, ez amannak egyik alkotó részét. Hát ha már neki fognánk s ezeknek: *hó, hót, hók; ló, lót, lók; tó, tót, tók* más értelmet tulajdonítanánk, mint imezeknek: *hav, havat, havak; lov, lovat, lovak; tav, tavat, tavak*? *Hó* pl. tehetné azt, amit eddig is annak hívtunk, *hav* pedig hópely het. *Ló* telivér vagy félvér lovat; *lov* paraszt lovat. *Tó* nagy tót (See), mint Káspító, Balatontó, Gardató; *tav* kiseded tavat (Teich); tehát nem halastó, hanem halastav. Aztán, minthogy már benne volnánk a nyelvgazdagításban, neki állhatnánk a többtaguaknak: *bíró* (judex), *bírav* (arbiter); *háló* (Netz), *hálav* (Geflecht), *fogó* (Zange), *fogav* (Kneipzange); *karó* (Pfahl), *karav* (Pfoften); *lakó* (Einwohner), *lakav* (Ansieler). Derék paragrafus úgy-é a »szócsintan«-ban?

(Akad. Ért. 1863. 3:324.)

BRASSAI SÁMUEL.

A *szók* = wörter és *szavak* = worte megkülönböztetése nem egyéb a német használat gyerekes majmolásánál, amelynek nyelvünkben nincs semmi alapja. A *szó* ugyanis az úgynevezett kéttöviűek osztályába tartozik, s osztályosaitól annyiban tér el, hogy a teljes töhöz: *szava* csak a többes és személyragokat veszi föl: *szavak, szavam*, a többi ragok mind a nevezői alakhoz (*szó*) függednek, tehát a tárgy és állapító rag is: »Szót se szolt« és: »Ezen a szón, amelyet mondtál, bajos eligazodni«. Vagy lehetségesnek tartják a megkülönböztetés bölcesei ezt a használatot: »Az új magyar nyelv *szói* (wörter) közt sok a szemét« és: »újonnan készült *szóiddal* nincs mit dicsekedned«? Valóban csodálni való, hogy a nyelvszabatosság nagy mesterei ezt a szétválasztást ki nem terjesztették még az egyes-számra is. Mennyivel tökéletesebbek volnánk nyelvünkkel együtt magunk is, ha különbséget tennénk az írott és kimondott szó közt s más alaki kifejezőnk volna az egyikre s más a másikra; így: *szógyártó, szófejtő*, ellenben: *szavfogadó, szavszaporító*. Sőt a többiekre is rá lehetne teríteni a tökéletességnek ezt a palástját s volnának: a barom *hű*, az ember *hív*; a tót helység *falu*, a magyar *falv*; a döglött paripa *ló*, az élő *lov*; a krumpli *jó*, ellenben a pecsenye *jov* stb.

(Nyr. 11:184.)

SZARVAS GÁBOR.

Érdekes, hogy a két ellenlábás, Brassai és Szarvas, itt mennyire megegyező okoskodással itéli el azt a mesterkelt megkülönböztetést. Arra egyik se gondolt, hogy néha mégis a természetes nyelvfejlődésben is előfordul két-két egyeredetű tőalaknak ilyen jelentés szerint való elkülönődése: *szaru*—*szarv*, *hamu*—*hamv*, *hó*—*hév*, *tó*—*fej* stb. (l. A MNy.² 280). Ebből persze nem következik, hogy önkényesen *jav* és *szav*-féle alakokat gyártsunk.

A SZERKESZTŐSÉG.

² Vö. *jav* 'das Gut' Kautznál s más közgazdasági íróknál. A szerk.

A magyar katonai műnyelv. Legutóbb Tolnai Vilmos tette szóvá a Nyelvörben (34:94) katonai szakkönyveink magyartalan és mesterkélt nyelvét. Egy örvendetes kivételt tevő munka, a Székely László fordította Brunner-féle Tábori erődítéstan ismertetése során emlékezett meg az ez irányban elhangzott panaszokról és felszólalásokról. Hogy e téren még sok a tennivaló, elismerik az illetékes katonai körök is. *A Hadsereg* c. havi folyóirat 1906. szeptemberi száma (3:213) *Jó magyar szók, magyaros írásmód* címén rója meg a magyartalan s »a németről szószerint való fordítást, ami nálunk — sajnos! — annyira divatos«. A figyelmet érdemlő felszólalás a kirívóbb magyartalanságok helyett mindjárt ajánl néhány fordulatosabb magyaros kifejezést: a *pótlóvázás* helyébe (»csak a kis gyermekek szoktak lovazni«) *lövásárlás-t*; a *Lőutasítás* címe helyett *Célbalövést* vagy *A célbalövés szabályai-t*. Az *Utastítás az optikai távjelzésre* helyesebben *Jelbeszéd, Jelek könyve*, vagy *Jeladó könyv* lehetne. A cikk néhány sora írójának dicséretes szándékát a legjobban megvilágítja: »Kezdjük meg már végre magyar csapásra terelni az eszünk kerekét! Még egy példa. A magyar katonai szótár egy nagyon művelt munkásától hallottuk, hogy a »Protze« jó magyar nevének keresésében még az Akadémia volt főtítkáranak tanácsát is kikérte; megegyeztek az *ügyútaligyá*-ban. A mi jó magyarunknak azonban annyira vérében van már a *fordítás*, hogy nem a jól ismert fogalmakhoz keresett magyar ésszel magyar szót, vagy magyar mondást, de — fordított s így az *Abprotzen*-ből *Letalyigázni-t* akart csinálni. Vajjon születendő magyar tüzeink nem jobban megértenék a *Letalyigázni* (!) helyett azt a parancsot: *Lövéshez állj!* A határozatlan alakú parancsokat (Tölteni! Tüzelni... stb.) határozottan ki kellene irtani a szabályzatokból és a szokásból. A magyar katona sokkal világosabban és határozottabban tud parancsolni, mint a német...«.

E felszólalásra visszatér a lap decemberi számában (3:284) s örömmel ad hírt a honvédelmi miniszterium egyik osztályának ily irányú kezdéséről. A Brunner-féle Erődítéstan Várépítés c. kötetéről van szó, amelynek fordításával Székely László százados most készült el. A miniszterium iskolaügyi osztályának vezetője Horváth Dénes vezérkari ezredes bizottságot hívott egybe »a könyv tartalmának, nyelvének és új szóinak megbírálására«. Székely jó magyarságra törekvését a bizottság érdeme szerint elismerte és a könyv nyomán a jóhangzású és jellemző magyar műszavak hosszú sorát elfogadta.

Jó volna, ha a lelkes példa széles körökben visszhangra találna. Sokat tehetne a cél érdekében a miniszterium. A biztató kezdet után a cikk írója joggal várja innen a további ösztönzést és példaadást.

VERŐ LEÓ.

Földrajzi nevek. Farkas Sándor és Kun Alajos földrajzot írtak az elemi népiskolák számára. A könyv hivatalos bírálója, Zrinyi Károly, teljes joggal helytelennek mondja (Hiv. Közl. 1906.

25. sz. 556. l.) a szerzőknek azt az eljárását, hogy *Wien-t, Veneziá-t, Bucuresci-t* stb. írtak, nem pedig *Bécs-et, Velencé-t, Bukarest-et* stb. A szerzők, válaszukban, csak ennyit felelnek a kifogásra: »A geográfiai neveknek általunk használt írásmódja mellett ki kell tartanunk. A szabály szabály! És ha eltérnénk ettől a szabálytól, akkor szintén megtámadhatnának bennünket. Nyugodjék meg tehát a bíráló is eljárásunkban.« A bíráló meg is nyugodott, de jómagamat nagyon bosszant a dolog, hogy az elemi iskolás fiúkat ily képtelen idegen nevekkal gyötrik, mikor vannak magyar neveink, melyek a hagyomány alapján rég nyelvünk közkincsévé váltak. Kérdem a t. szerkesztőséget, miféle szabály az, melyre a szerzők hivatkoznak? Bizonyos, hogy nem a magyar nyelvérzék és nem a józan pedagógiai felfogás alkotta meg azt a szentnek és sérthetetlennek tartott szabályt. De az iskola szempontjából is jogosulatlan ez (főltéve, hogy csakugyan van), mert hiszen a középiskola más eljárást követ: tudtommal az Országos Középiskolai Tanáregyesület ellene nyilatkozott a Földrajzi Társaság kezdte reformnak s kimondotta, hogy a közhasználatban ragaszkodnunk kell ama nevezetesebb külföldi helységeknek a magyar nevéhez. Kár, hogy az imént megjelent Középiskolai Műszótár erre a nagyfontosságú kérdésre nem vetett ügyet. A földrajzi és történeti neveket nem mellőzi ugyan egészen, de csak igen keveset ölel fel ezekből s éppen a kétséges esetekben nem tájékoztatja, aki hozzá fordul. Kívánatos volna, hogy ezen a nagyon is érezhető hiányon egy földrajzi és történeti névtárral segítsen az egyesület, melynek megbízásából a műszótár készült.

KELEMEN BÉLA.

Az a szabály, melyre Farkasék hivatkoznak, másutt sem szabály, iskolai könyvben meg éppenséggel nem. Éppen ennek ellenkezőjét rendelte el a vallás- és oktatásügyi kormány, még pedig az Orsz. Közoktatási Tanács jól megokolt véleménye alapján (l. Nyr. 34:349 és 6). Nemcsak a magyar nyelvérzéknek hanem a történeti érzéknek is hiányára vall, hogy némelyek így kezdenek írni magyarul: Köln a *Rhein* partján épült. A *Vesuvio Napoli* mellett van. Nemsokára ilyeneket fogunk olvasni: *A Donau Passaunál hagyja el a Deutsches Reichot s lép Osterreich területére!* Cifra magyarság lesz.

A SZERKESZTŐSÉG.

A tárgyi viszony hibás használata újabban nagyon terjed. Íme néhány példa: Én csak *azt a nézetemet* akartam egy pár argumentummal *aláépteni*. (A Hét 905 márc. 5.) *A B. B. által félt válságok* csak akkor következnének be. (B. H. 905 febr. 24.) Ma pedig, hogy *D. lemondta az előadást*. (Jövendő 905 márc. 26.) A kamara választmányja az ügyvédet erre . . . *fejyelmi eljárás fenyegetésével* szoríthatja (1874:34. t. c. 74. §.). Ezt csak hamarjában szedtem össze, de idézhetnék több példát is, hisz hemzseg az ilyen az újságokban, meg az udvarias kereskedősegéd is megkérdezte már akár-melyőnkötől: *Szabad egyebet szolgálnom?* Eszerint lehet valamit alá-

építeni, félni, lemondani, fenyegetni. Persze a váltót is úgy írjuk alá, de biz azelőtt ezt is úgy mondták, hogy *alája ír a váltónak*. Szó sincs róla: sokkal egyszerűbb és kényelmesebb azt a kis -t ragot irogatni, mint ezt: alája építeni a nézetnek, félni a válságtól, lemondani az előadásról, fenyegetni a fegyelmi eljárással, de hát a nyelv nem csupán az egyszerűség meg a kényelem céljaira van szánva.

NÉMEDI DEZSŐ.

Szarvacs. Hát ez mi? kérdi megrökönyödve a kegyes olvasó és kérdeztem elrémülten én is, mikor e műremeket először megpillantottam. Egy kis *szarvac*sokoskodás azután megértette velem. Az angolkisasszonyok egri érseki leánynevelő intézetének 1905-i programjában bukkantam rá az utolsó lapon, hol a növendékek részére beszerzendő tárgyak dija van felsorolva. A matrácok és ingek tengerén átevezve a következőket olvassuk: Kávé reggelire egy félévre 18 K (tehát Egerben ez is beszerzendő tárgy!) *Szarvacs* és uzsonna egy félévre 12 K. A *szarvacs* hát semmi egyéb, mint a tizórai kifli. Kifli helyett csakugyan mondanak *szarvast*,¹ de hogy a szarvasból hogyan lesz *szarvacs*, azt csak Egerben tudják. Tán közbeszúrt »e« képzővel? Oh Barcafalvi, te alszol? — Szó, ami szó, de bizony *szarvacshiba*, hogy ilyen magyar nyelvre tanítják a lányokat.

BAJZA JÓZSEF.

Legvadabb germanizmus. A Pesti Napló 1906-iki 279. számában *Az elveszett gyűrű* (»írta Luigi Capuana«) c. elbeszélést nem olaszból, hanem németből vette át írója. Milyen gépies, gondolkodás nélküli munka ez!

»Sokkal okosabb dolog, ha a kerületi törvényszék egyik bíróját kéri meg, hogy mint választott bíró ő döntsön az ügyben. Nos, mit szólnak ehhez?

— *Én miattam!* — szölt Laskari. [*Meinetwegen, sprach L.*]

— *Én miattam!* — dörmögte don Tano.

A békebíró igen megörült, hogy eszméje így tetszésre talált... stb.

BÉRCZI FÜLÖP.

MAGYARÁZATOK, HELYREIGAZÍTÁSOK.

Miért tokos a német?² Sztrokay (MNy. 2:353) úgy véli, hogy a kurucvilágban a német katonák, a labancok *tok*-szerű vértet viseltek, melyből szerette a kuruc a labancot kirángatni és melyről a németet gúnyolódva *tokos*-nak nevezte. Nem tartom valószínűnek,

¹ A kiflit kifejező szóról (*szarvas, hajtovány* stb.) l. Freckay J. Nyr. 15:554. *A szerk.*

² E cikk már előbb meg volt írva, mint Trencsény Károlynak a *tokos*-ra vonatkozó hasonló magyarázata megjelent volna a MNyelvben (2:464).

még pedig azért nem, mert a fegyver, akár a támadó, akár a védő fegyver nem igen alkalmas csúfolódásra.¹ A »sisakos, paizsos, páncélos, kardos« stb. szók mindig ékítő jelzők voltak. A *tokos* gúnyyszó eredetét én másutt keresem, közel ahhoz a helyhez, amelyből a töröknek *kontyos* és a németnek *labanc* neve származott, ha ugyan Sztrokaynak a *labancra* vonatkozó magyarázata elfogadható. Bizonyos, hogy a török a *kontyos* nevet hajviseletétől kapta és Sztrokay szerint a *labanc* szó is a *labancos*, a kuszált lobogó hajjal van összefonódva; akkor én talán közelebb járok az igazsághoz, ha a *tokos* szót szintén haj- és szakálviseletből magyarázom. Szerintem a *tokos* német a *tokos lúd*, a *tokos kacs*a, a *tokos tyúk* analógiájára keletkezhetett. *Tokos*-nak nevezi az alföldi magyarság, de azt hiszem más nyelvjárás is, a baromfit akkor, midőn a nyári tépés után újra kezd hajtani a liba, kacs a tolla. Tudjuk, hogy a baromfi ilyen állapotában nem valami ékes képet mutat, annyival kevésbé, mert tépés közben a kíméletlen gazdasszony kezében könnyen lába marjul, szárnya szegik a rugdalózóbb libának, kacsának. Azt is tudjuk, hogy a rendetlenül borotválkozó embernek az arca feltűnően hasonlít a baromfi sarjútollas bőréhez, a *sörtés* áll és ajak nem ékesebb látvány, mint a liba és kacs *tokos* hasa és melle. Ehhez most még csak azt kell vennünk, hogy a kurucvilág idejében a hajporos, parókás divat éppenséggel megkövetelte a szakál és bajusz beretvélését a németektől, általában a labancoktól, — még Pálffy generális uram is így van ábrázolva, — továbbá azt, hogy a háború fáradalmi között a labancok bizony nem mindig érték rá simára borotválkozni, amikor is arcukat a bajuszos kuruc jó magyar szemmel nemcsak *tüskésnek*, *sértésnek*, hanem *tokosnak* is nézhette és magukat a németeket, minthogy a *sértés* szó már másra volt lefoglalva, *tokosok*-nak nevezte.

Gondolatmenetem tehát röviden ez. A magyar a törököt hajviseletéről *kontyosnak* hívta, a németet a *labancos* parókaról *labancnak* nevezhette, miért ne csúfolhatta volna ugyancsak a németet *tüskés*, *sörtés* arca miatt *tokosnak*?

KARDOS ALBERT.

Vízbevető hétfő. (Nyr. 35:429, 36:45). Husvét hétfőjét Erdővidéken, sőt amennyire én tudom, az egész Székelyföldön vízbevető hétfőnek mondják (vízbehányónak nem). A *vízbevető* szót használja a következő rigmus is:

Ma vízbevető hetfü, nekünk is úgy teccik,
Láttuk az uccákon, hogy egymást öntözik.
Mi es idejöttünk, éfü létünkre,
Hogy harmatot öntsük e szép nevendékre.

¹ Sztrokay a tokot olyan kemény héjnak, buroknak, hüvelynek stbnek mondja, amely a bentlevő puhát óalmazza, mert tokra olyasminek van szüksége, ami lágy, szétmálló, kényes. Hogy ez önkényes meghatározás, elég e néhány példát említenem; a kardnak, a tollnak, a kaszakőnek mindnek van tokja, pedig kard, toll, kaszakó nem lágy, szétmálló, kényes dolgok.

Régibb rigmusokban mint vízöntő hétfő is fordul elő, pl.:

Gyönyörű a tavasz, mosolyog az élet,
Áldásokat mutat az arany kikelet.
Feltámadt a Jézus, mondják az irások,
Vízöntő hétfőre buzognak források.

(Magy. Népk. Gyűjt. 3:282.)

BENEDEK ELEK.

Rutafa. A Szentiváni Énekről írt fejtegetéseim során (Nyr. 30:404) az Ipolyi-féle kiházasító dalnak első sorát ily alakban állítottam helyre:

Magas a rutafa.

Abból a föltevésből indultam ugyanis ki, hogy az Ipolyinál, Erdélyinél, Részó Enselnél és az újabb följegyzések szerint olvasott *rút a fa*, *rózsafa* és *rózsaaág* nem lehetnek eredetiek, hanem régibb *ruta-fára* mennek vissza, mely mint a szüzesség jelképe régi hagyományaink közt (NySz.) elég jelentősen szerepel. Csak az volt a bökkenő, hogy mind a nyelvemlékek, mind a szótárak csupán *rutáról* tudnak; *rutafa* sehonnan sem volt kimutatható.

Pár évvel e hozzátétel után magam is elmentem a Szentiv. É. híres lelőhelyére, a Nyitra-vidéki magyar szigetekre, s mindjárt a közeleső Pográny faluban arról győződtem meg, hogy az idézett dal ott a régiek ajkán nem egészen úgy van, amint a közlésekből ismerjük. Nevezetesen nem *rózsaaágról*, hanem világosan *rutafáról* énekelnek. Az összes vén asszonyok, akiket ez iránt az iskolában, Hanusz r. kath. tanító jelenlétében kikérdeztem, mind egy szájjal azt vallották, hogy csak az újabb nemzedék fordította a rutafát rózsafára és rózsaaágra; azelőtt *rutafa* volt az általános ejtés. Az egyik tanu szerint *rutófát* is mondtak. A dalt fonográfba is beleénekeltettem; a *rutafa* olvasat tisztán hallható.

Ami ezt a meglepő *rutófa* alakot illeti, az nyilván analógiás képződmény a nyujtófa, sodrófa mintájára. Mivel a szót *rutafa* alakban nem értették, egyrészt *rút a fa* képlettel próbálták értelmezni, másrészt *rutó-fa* olvasattal cserélték föl, noha ez sem mond semmit. De az utóbbinak segítségére volt az, hogy a *ruta* szó vége (-ta) a dallam szerint hosszú volt: magas | a ru | tá-fá. Így értelem nélkül is jobban a fülbe csengett.

Ezzel a különböző olvasatok alapján történt helyreállítás igazolva van, és a *rutafa* régiség ezentúl el fogja foglalni helyét szótárainkban.

VIKÁR BÉLA.

Menszáros. Kifejtettem egy ízben (Nyr. 31:188), hogy *mészáros* szavunk valószínűleg régibb *menszárosból* úgy lett, hogy az első szótag hangzója a magyar kiejtésben megnyúlt, mikor az *sz* előtt gyengébben képezett orrhang még nem tűnt el, föltettem tehát, hogy régibb *menszárosból* előbb *ménszáros*, azután pedig, a magyar nyelvben különben is ismeretes hangfejlődés következtében, *mészáros* lett. Marianovics Milán ezt azért nem tartja valószínűnek, mert »azt látjuk, hogy még 1819-ben is rövid *e*-vel ejtették azt a családnevet,

sőt még most is él a *Nagykereki Menszáros* család, mint az 1900-i Tiszti Cím- és Névtárból látom«, l. Nyr. 35:485. k. Én nem tudom, hogy miből látjuk azt, hogy a *Menszáros* családnevet így vagy úgy ejtették, vagy akár ejtik, ha tisztán csak a név írott képe-ből indulunk ki. De szívesen megengedem, hogy lehetséges, hogy akár a Kazinczy Levelezéseiben említett *Menszáros* család, akár a Cím- és Névtárból kiböngészett *Menszáros* család valóban úgy is ejti a nevét, ahogy írja, csak az ne követelje tőlem senki, hogy én föltétlenül higgyek abban, hogy ennek okvetetlenül régi, megszokítás nélkül nemzedékről nemzedékre jutott hagyománynak kell lennie, hogy az nem lehet akár egészen új, a régies írástól befolyásolt kiejtés. Annyi bizonyosnak látszik előttem, hogy a magyar nyelvben igenis keletkezhetett az *e* nyújtása olyan módon, mint az idézett helyen kifejtettem, míg Marianovics magyarázata még lehetségesnek sem mondható mindaddig, míg más okokkal nem támogatja. Ő ugyanis azt mondja: »Én azt hiszem, nem is a magyarban fejlődött a *men-száros*ból *mészáros*, hanem a két alak két külön átvétel volt a szlovén nyelvjárásokból«, és mikor én már-már reménylem, hogy ő neki talán sikerült valamely szlovén nyelvjárásban fölfedezni olyan alakot, amelyben nemcsak az *á* hosszú, hanem az *e* is — mert én bizony csak *mesár*-féle alakot ismerek —, egyszerre fordít a dolgon és így folytatja: *vö. rënd: rënd* (és *rëndomba*, két-*rënd*), *donga: duga*, *gomba: guba*, *roncska: rocška* (l. Nyr. 35:337 [?]) és *munka-múka* NySz.« E nagyon különös összeállításra ezúttal nincs észrevételem, mert a *mészáros* é-jének szlovén voltát még száz ilyen szópár sem bizonyíthatná.

ASBÓTH OSZKÁR.

A pápavidéki nyelvjárás. (Nyr. 36:36). Horváth Endre barátom ismertetésére, noha munkámról elismeréssel ír, kénytelen vagyok néhány megjegyzést tenni. Több adatom ellen u. i. kifogást tesz, noha, egészen bizonyos vagyok benne, helyesek. Mindjárt a nyelvjárás határait illetőleg, újból megerősítem, hogy Dabronyban, Alásonyban, Salamonban odavaló emberektől hallottam ily szokat: *ny'év* (nyelv), *halla* (hallja), s az ottani tanító urak is ugyanezt állították előttem. Hogy Horváth nem így hallotta, annak tulajdonítom, hogy itt van az átmenet a két nyelvjárás közt, s mindkét-félekép mondhatják. Az *ly*-nek csakis *l*-es ejtését ismerem. Az említett példákat is hallottam: *bolyog: bolog*, a kályha pedig *káho*. A nyelvtani részben csak azt a hibát követtem el, hogy az adatok feljegyzése helyét nem írtam ki, mint később a *Kemenesalja* *nyelve* c. munkámban. (Eddig nincs is ez meg egy nyelvjárási tanulmányban sem, s a tájszóknál én teszem először a Pápvaid. nyelvjárásban.)

A tájszók közt levő adataimat mind úgy hallottam, ahogy leírtam és értelmeztem, pl. a *katonágy*, *csal'é*, *kusza*, néhol azonban nem szabatosan jelöltem az értelmét, így a *r'ókás* játéknál, a *tasak*, *szítál* szóknál. A *gatyaulet*-nél a 'fölt'-ot én is 'toldás'-nak értettem, s *pajtát* én bizony majdnem csakis olyat láttam, amelynek nincs oldala. A kocsii leírásába csakugyan hiba csúszott, de

ennek az az oka, hogy annyira megismertem minden csínját-bínját ez eszközöknek, hogy rá mertem bízni emlékezetemre s itt Budapesten írtam le. A *hasló*-ról különben én is írom a *hónólánc*-nál, hogy a kocsiodalak összetartására való, s a *tészli* oldalt igenis oda tartja a tengelyhez a kereket, természetesen azért, hogy ki ne fusson. Ez magától értetődik.

A növényeknél magam is szerettem volna odairni a tudományos nevüket, s mivel magam nem tudtam meghatározni, még azt is megtettem, hogy szedtem is az illető növényekből, hogy illetékes emberektől megkérdezzem, de addigra elvesztek, egy részének azonban a külső alakját jeleztem, s természettudósok ebből is ráismerhetnek, miről van szó. Különben is nyelvtudományi munkában nem oly rettentő fontosak.

Az írásmódra térve, magam is tudom, hogy nem mindenütt következetes, de — a toll- és sajtóhibákat nem tekintve, amelyek ily műben kikerülhetetlenek — ez részben szándékosan is történt. Néhol ugyanis a pontos fonétikus írás úgy megváltoztatja a szók alakját, hogy mindannyiszor közölnöm kellett volna zárójelben etimológikus alakjukat is, hogy érthetők legyenek. Ez azonban oly sok helyet vett volna el, hogy jobbnak tartottam e következetlenséget. Különben kérdés, szükség van-e az ily alakok fonétikus jelzésére: *kakaccög* (kakat-szög), *vetéccár* (vétett szár) stb., hisz minden nyelvész tudja, hogy a magyarban csakis így lehet ejteni e szokat.

Még rajzoló társamat is meg akarom néhány szóval védelmezni. Hát megengedem, hogy azok a rajzok hibásak, de a célt elérik: az olvasó megtalálja, melyik név a kocsinak, ekének melyik részét illeti. *Bacsó Gyula* is ezeket a rajzokat használja föl *Az ada-vidéki nyelvjárásban*.¹

BEKE ÖDÖN.

Alom. E szót több nyelvészünk (Nyr. 35:384) az *alom*-mal egyetemben az *al*(szik) ige -m képzős származékának tartja. Azt hiszem több igaza van *Simonyinak*, aki e szót a szalmát jelentő cseremis *olom*-mal egyértékűnek tartja. Megerősíti ezt a palóc nyelvjárás *alom* szava is, amely jószág (főkép kisebb fajta jószág) alá szórt *szalmacsomót* jelent, tehát ugyanazt, amit a cseremis *olom*: stramentum, strohhalm. Ha aztán ez az *alom* már egész napon át ott volt a bennálló jószág alatt, akkor a palóc nemcsak azt mondja hogy: hányd ki a jószág alól az *almot*, hanem ezt is: hányd ki már a jószág alól azt az *aljat*. Nyelvész urak fejtsék tovább!²

BARTHA JÓZSEF.

¹ Hogy eshettek e hibák, azt is megmagyarázom. A helyszínén rajzoltattam le az említett eszközöket, de aki ott rajzolta, nem ért rá a klisé alá megrajzolni s csak vázlatos rajzot adott, *Iván* barátom azután itt Budapesten készítette el véglegesen; a kusza vonásokat emlékezetünkből kellett kiegészíteni.

² Vö. *Aljaz*: marha alá éjtszakára *almot* hint, *kialjaz*: az *almot* kihordja MTsz. De nem valószínű, hogy az *alom* ennek az *al*-nak a származéka volna, kétes a névszóhoz járuló -m képző. A hangzásbeli és jelentésbeli találkozás a véletlen játéka lesz.

A szerk.

Röktön. Simonyi a TMNy. 514. lapján a *-vást -vést* képzőről írva, azt a megjegyzést teszi, hogy a »rögvest« . . . »egyértékese rögtön szintén rög-féle igei alapszót gyanítat (mint *bizvást: bizton*)«. Simonyi ebben a gyanításában téved. *Rögtön*, helyesen írva: *röktön*, ebből lett: *röptön*. A madár röptéhez hasonló hirtelenséget jegyzető *röptön* úgy származott a *röp-ül, röp-köd, röpp-en, röp-ös* igék alapszavából, mint *folyton* a *foly* igéből. Aranyánál (T. Sz. V. 58) olvashatjuk:

Ülj fel, lovag, ülj fel, az okos jószágra,
Röpülj haza *röptön* szép Magyarországra!

Itt a *röptön* helyébe az értelem változása nélkül tehetjük ezt: *röktön*. Göcsejben a Tájszótár bizonyága szerint ma is ejtik *röptön*-nek a *röktön*-t.¹ A *röptön*-ből a *röktön* oly akusztikai csere útján lett, mint a *hektika, lektika* szókból a *heptika, leptika*. A mai *rögvest* alakot pedig megmagyarázza az, hogy a *röptön*-nek párja volt **röpvést*, amint a *folyton*-nak párja *folyvást*. A **röpvést* p-je vagy b-je aztán a rokon *röktön* k-jának hatására lett gutturálissá, még pedig a zöngés v előtt zöngéssé: g-vé. A **rögvést* azután az *örömet*-féle határozók analógiájára rövidíthette meg utolsó magánhangzóját és lett a mai *rögvest*. Látjuk az eddigiekből azt is, hogy a *röktön*-t g-vel *rögtön*-nek írni helytelen mind a hangzás, mind a származás szerint. Írjuk tehát ezután így: *röktön*!

(Kunszentmiklós.)

MÉSZÖLY GEDEON.

Kikellő. Aranyosrákosi Székely Sándor ismert kis eposzában olvassuk ezt a két sort:

— — — Most itt a szürke *Küküllő*
Árkaiból *kékelő* fővényes vize térjeit érték. (III. 10—11. v.)

A *kékelő* szó itt sehogy sem állja meg helyét. Székely Sándornak délibábos etimologizáló kedvét ismerve, valószínűnek látszik Péterfi Lajosnak az a föltevése (Ker. Magvető, 1889., 4: 213), amelyhez a kis éposz második kiadásában (Torda, 1895. 29. l.) Borbély György is csatlakozik, hogy itt a *kékelő* helyett inkább *kikellő*-t kell olvasnunk. E mellett szól a Pántzél Dániel *Magyar Mercurius*-ának 1796:1503—1504. lapján olvasható költemény következő pár sora is: [A Maros]

Viszi magával	Nyárad' fővényes	A' két <i>Kikellő</i> -
Görgénynek Lutztal	Aranyas' sebes	Ompoly' 's Sztrigy kellő
Könyveit,	Habjait,	Vizeit.

¹ Kardos A. közölte Nyr. 12: 95 Göcsejből: »Egy balladában halljuk: Röptön le is ötta, csakhamar kérdezte«; és Nyr. 13: 352 azt írja róla: »Az sem lehetetlen, hogy itt a *röp* igének . . . származékával van dolgunk.« Vö. még »*röpten*«: im Fluge« Tzs. 1835. — Nevezetes azonban, hogy a *röptön* alak csakis Göcsejből van közölve. Még nevezetesebb, hogy a *rögtön* szó a régibb irodalomból nincs kimutatva s eddigi tudomásunk szerint csak 1835-ben jelenik meg Kassai Szókönyvében mint borsodi tájszó (1: 39) s aztán 1835-ben a Tzs.-ben. (A MTsz. *röttöntörvény*-e nyelvújítási szó, l. Kunnoss, Szófüzér.) *A szerk.*

Ez a pár sor, amelyet *M. Wasarhelyt* — — — *estve, vatsora után, bús gondolatai között B. L. S. (?)* írt Zeyk Dániel halálára, még valószínűbbé teszi, hogy *A székelyek Erdélyben* idézett két sorában etimológizálással van dolgunk.¹ GALOS REZSŐ.

Kies hely. Herman Ottó a MNy.-ben (2:244) Molnár Albertnek egy mondatát így idézi és magyarázza: »Az én nyilasom sorson (azaz nyilvetés útján, osztás rendjén) esett én nékem *kies* helyre. MA. Scult. 905. A *kies hely* az élőbeszédben, Borsodban = kívül, távol a helységtől.« Különös, hogy H. O. itt nem ismerte föl a közönséges *kies* szót (nyilván panaszt érezett ki az idézett mondatból) s magyarázatát abban a ritka tájszóban kereste, melyre a MTsz.-ban is csak egyetlen adat van.¹ Nem esett volna ebbe a tévedésbe, ha a mondatot nem másod kézből, hanem magából a forrásból idézte volna. Ott azt találta volna: »Szent Dávid örve n e z rajta és mond: Az én nyilasom, sorsom esett én nékem *kies* helyre. Nyilván szép örökség jutott énnekem. Psal. 16. 6.« Tehát a 16. zsoltárból való idézet. Károlyi bibliájában csak így hangzik: »Az én sorsom esett nékem *kies* helyen, nyilván szép örökség jutott nékem.« A Tremellius-féle latin bibliában, melyet Károlyi használt (l. NyK. 3: 173) így van ez a vers: Funiculi acciderunt mihi *in locis amoenissimis*. Tehát csakugyan gyönyörű *kies* helyen, nem pedig kívül eső, félreeső helyen! — Még megemlítem, hogy noha H. O. úgy látszik a NySz. valamennyi idézetét átvette, elkerülte figyelmét egy érdekes idézet, mely a *sors* cikk alatt a szólások közt fordul elő: »A mi kevés fogyatéék még keze közt van is, ma-holnap *nyíl-sorsra kerül* (SzD: MVir. 13).« SZILÁGYI ADÁM.

Cigány szók a magyarban. A magyarba átment cigány szavakat Markovics S. (Nyelvőr, 15: 497—502.) és P. Thewrewk E. (Irodalmi kalauz. Függelék József főherceg cigány nyelvtanához 301. l.) gyűjtötték össze. Kiegészítésül közöljük a következőket:

devla: ördög. (L. MTsz.) Tulajdonképen a c. *devel* (= isten) szónak a vokativusa. 'Ördög' jelentését onnan kaphatta, hogy rendszeren ilyen szólásban használatos: vigye el a *devla*!

dikk: nézd, ni. A c. *dikkav* (látok, nézek) igének az imperativusa (*dikk*). Rendszeren csak e szólásban járja: *dikk* már moré! Előfordul e gyermekversben is, mellyel a cigányokat szokták csúfolni:

Cigány moré, *dikk, dikk, dikk*!
Farkasbunda rád illik.

lové: pénz. Muzsikás cigányaink révén ismeretes szó. A c. *lovo* (= pénzdarab) szónak többes nominativusa (= pénz),

¹ De a versmérték is kétségtelenné teszi, hogy a költő nem *kékelőt*, hanem *kikelőt* írt. A szerk.

¹ Azonkívül csak Mikes 2. levelében fordulna elő. De hátha ott íráshiba e h. *köves*? Mert Gallipoli városát, amelyről ott szó van, alig lehet félreeső helynek mondani, ellenben az egész Gallipoli félsziget köves, hegyes.

mandró: kenyér. (L. MTsz.) A cigányban: *maro*, *manro*, *mandro*.

séró: fej. (Kiskunsági tájszó. L. Nyr. 15:381 és 25:336). A cigányban: *séró*.

Markovics értekezéséhez a következő megjegyzéseket fűzhetjük. A c. *acsel* (maradni) igének a m. *ácsi*-nak megfelelő imperativusa nem *acs*, hanem *acsi*. A cigányban ugyanis a *t*, *ty* és némely dialektusban a *cs* után is az imperativus *i*-re végződik. Tehát az *usdi*, *usgyi* szavaknak is a cigányban *uscsi*, *ustyi* felel meg *uscsav*, *ustyav* (felkelek, felugrom) igékből. A *rajkó* szónál, melyet helyesen hangátvetéssel származtat a c. *raklo* szóból, felemlíti M. Enessei magyarázatát is, ki ezt a c. *ráj* (úr) szóval teszi kapcsolatba, mert szerinte a *rajkó* úrfi-t jelent. Érdekes, hogy Enesseinek, bár magyarázata hibás, a jelentést illetőleg némileg igazra van, mert a cigányok csak a nem cigányfiúra használják a *raklo* szót, míg a maguk fia: *csavo*; erre éppen cigányok figyelmeztettek.

NYUSZTAY ANTAL.

NÉPNYELVI HAGYOMÁNYOK.

Közmondások.

(Győr, Sopron, Veszprém, Zala, Somogy, Vas megyéből.)

Aki egy krajcárt meg nem kémí[1], az az ember nem ér egy krajcárt.

Közös marhának (jószágnak) bilincses a háta.

Az öklelő bikának csutakot (gombot) a szarvára!

Szökött szolgának nem jár bére.

Jó asszony, gyakor haszon.

A vízbefuló az éles beretvához is kapkod.

Füves udvaron tanyázik a szegénység.

Hogyne égne a szalonna, mikor a ganéj is bűzölög.

A magyar ember először irigy, másodsor cigány.

Hosszú kötélnek hamar elszakad a vége.

Becsület-boltot nem lehet nyitni.

Ha magyar vagy, tartsd magad!

Útas embernek nem nehéz a kenyér.

Jó cselédnek a gazdája is jó.

Bolond, aki jussát engedi.

Tiszteld az öreget, mert ha élsz, te is az léssz.

Minden görbét egyenesre lehet vezetni.

Ebnek eb a komája.

Bátor (vakmerő) emberhez szegődik a szerencse.

Ha nincs munkád, csinálj magad!

Utcán pípés, házban ronda.

Fekete két kézzel fehér pénzt keresnek.

Tolvajkenyérnek végre börtön, bitó a bére.

Koldús kenyér keserves.

Kutyának, strázsának künt a helye.

Olcsó fuvarosnak mindig van pénze.

Minden nyájbán kell egy fekete báránynak lenni.

A pokolba minden út rövid.

Ha szelíd a föld, szelíd a gyümölcse is.

Szerelem mulandó, hűtlenség maradandó.

Jó hogy a két szem között orr van, mert még azok sem férnének össze.

Az igazmondónak féllába kengyelvasba legyen.

Verekedő pásztorok közt bucsút ül a farkas.

Munka után ízes az étel.

Ha az asszony elmegy a háztól, legjobb kolompot kötni a nyakára.

Nincs oly titkos dolog, mit az idő ki nem forog.

Nagy az Isten kertje, sok bolond lakik benne.

Igyál torok, nincsen pokol.

Jobb a jó bor kulacs nélkül, mint a kulacs jó bor nélkül.

Ki rossz után fut, előbb-utóbb maga is a pokolba jut.

Selyem az élet, kóc a jövedelem.

Vén karóhoz viruló rózsa nem illik.

Friss asszonynak van lusta lánya.

Nyomorú csók az, melyért fizetni kell.

Ahol asszony nincs, fohászkodik a szűkölködő.

A rossz gazból sohse lesz jó széna.

A jó ülővas nem fél a kalapáctól.

Lassan ballag a restség, de nyomába megy a szegénység.

Többet ér az a szalmakunyhó, hol nevetnek, mint a palota, hol sírnak.

Porszemekből is nagy hegy lehet.

Ügyeskedik, mint a kis (vak) malac az ugaron.

Csanak, Ménfő, Szemere, nem mehetünk semmire.

Jobb kocsin alázatosan, mint gyalog büszkén.

Minden messze eljön.

Vén lovat csikajáért, vén asszonyt pénzéért el nem kell venni.

Az igaz szeretet nem lehet csók nélkül. Npd.

Odvas fában terem a szű, vén leányhoz illik a bú. Npd.

Addig kell a lyukat öltetni, míg nagyra nem nő.

Nincsen nekem pénzem, oda emberségem. Npd.

Huncut a paraszt, míg egy araszt.

Ami kell, ha drága, ha olcsó, azt nem kell adni.

A mindennapi pecsenye nem szegény embernek való.

A lencsének az alja válogatja a vizet.

Zöld szamarat, okos horvátot és józan patikust sohse lehet látni.

Vasárnapi munkának, lopott jószágoknak nincs látszatja.

A hamis keresmény nem fiadzik meg.

Egy hamisan jött pénz száz igazat elhajt.

Ahol a bor az úr, ott az ész koldulni jár.

Kis lyuk a torok, de száz falut is elnyelhet.
 Jobb az ami a tálba marad, mint ami a hasba szalad.
 Elfogy a vagyon, ha rá nem keresnek.
 Reggel dőzsölés, este koplalás.
 Minden szekér dudva egy köből buza.
 Hosszas legénység korán árvaságot hoz.
 Hosszas legénység nem gazdagság.
 Jobb az ember magának hamut takarjon, mint másnak lisztet.
 Az új kerítésnek is jó a támadék.
 Ahol nincs, ott az Isten se keres (se vehet).
 Félre paraszt a nemes elől.
 Friss asszony, friss tűz.
 Hogyne élne az eleven, mikor a holt is mozog.
 Egy bolond százat csinál.
 Egyik idő a másiknak ellensége.
 Akkor higgy a parasztnak, mikor Szt-Mihály lován viszik.
 Régi bor jó bor, öreg ész finom ész.
 A friss hamis megelőzi a rest igazat.

BALOGH JENŐ.

Szólások.

Ebugatás, számárbógés nem hallik mennyországba.
 Elmírte a farkát: elbizakodottá lett.
 Elesúszott a szája: illetlent mondott.
 Ott ül jegybe-gyűrűbe: ott ül tétlenül.
 Megnő a ján, ha ágy alá bütattják is.
 Nincs ojan kár, akibe haszon ne vóna.
 uri pompa, kódús konyha. (Cifrán járó, gyarlón étkező családról.)
 Veszett bárán, veszett kos, mingyár neked szalad mos(t).
 Akki korpá közé ögyeledik, megeszi ad disztó.
 Elég egy pap egy templomba (= egy ember beszéljen.)
 (Debrecen, Szatmár.)

Nem disztónak való a gyömbír.
 Nem tehénnek való a gatyá.
 Sunyi macska nagyot ugrik.
 Késő karácsony után kántálni.
 Kutyanál az egres: eb ura kurta, vagy: eb ura fakó: nekem
 ugyan nem parancsol.
 Összeveszett vármegyének bolond az alispánja.
 (Mezőberény.)

ID. R. VOZÁRY GYULA.

Tájszók.

akkó: akó.

allu, bellü, föllü: alul stb.

apatt a dinnye: ritka helyenkint üres.

Ágnis: Ágnes.

baktër, baktërtojás: ürülék. Vi-

gyázz, mer baktërba lépsz.

Kihágod a baktër szémit.

bóha: számszeletti játékos valamelyik párton a labdajátéknál.

cájzli: csíz.

cinige: cinke.

édésfa: édesgyökér.

éhén van: ehol van.

ékussól: eltakarodik.

fene-évés: Má mégin fene-évésbe van: zsémbes, komiszkodik.

függe: füge.

gané: szemétdomb. Vidd ezt a szemetet a ganéra!

gázol: »vizet lából«, tapos s így tartja fenn magát a vizen. Vö. Arany J. jegyzetét Buda halála IX. énekének következő sorához: Tapodám a léget, mint ki vizet lából.

gúzsevedző: nagyobb csónak hajtására szolgáló evező, mely a csónak oldalához erősített kötélgúzsban mozog.

gúzsól: evez a gúzsevezővel.

gyértya: az egyenesen fölfelé ütött labda.

gyorgyina-krumpli: a georgina gumója.

haj: héj; almahaj stb.

hajába krumpli: héjában főtt burgonya.

hama: hamar.

hunnén: honnan.

hüvék-új: hüvelyk-ujj.

ír: színes mázzal a cserépedényekre díszítést rajzol; fazekas műszó. *Megírja* a tálat.

kapa: egy kapa szőlő, kisebb szőlőterület.

(Baja.)

kapus: 1. kapós, labdajáték. —

2. Üss kapust, olyat üss, hogy könnyen el lehessen fogni, ne a földön guruljon. — 3. a labdaitó fa.

keszég: keszeg.

kofa-hajó: hetivásáros hajó, mely gyümölcsöt, zöldséget szállít.

kriszpámfa: karácsonyfa.

kurva-bab: tarka babfajta.

kümöves: kőműves.

leves-mars: déli harangszó. Éhúszták má a leves-marsot.

nyilván: valószínűleg; pl. Itthon van apád? — Nyilván a palláson léssz!

onnén: onnan.

paplany: paplan.

patkózás: játék a régi négykrajcárossal, a *patkóval*, *bügérral*.

pángli: a suszter dolgozóasztala.

porcolány: porcellán.

pöcök: clitoris.

púré: póréhagyma.

ré-pénc: amit a révnél átkeléskor fizetnek.

rőfől: változtatott karral úszik.

tetűpuska: a fésű tréfás neve.

tökszóló: nagy kereksemű, vastaghéjú, kevésbé ízes szőlőfaj.

tőtőget: a kukorica, burgonya tövének kapával összehúzza a földet.

tűz: a cipő bőr-alkatrészeit géppel összevarrja, összetűzi; suszterműszó.

varjátor: váltó a labdajátékban.

zörög az ég: mennydörög.

CSEFKÓ GYULA.

arrunnan: onnan.

bekendézni: bejárni.

besűríteni a levest: befőzni.

cábárolni: eltékozolni.

cábár udvar: rendetlen, piszkos udvar.

csibagó: napraforgó.

csimbókos leves: sóska leves.

csicsankózn, *sikánkózn*: csuszkálni a jégen.

csöszkő: ágy.

csúcsaszályos fa: vén fa, koronájának legkiállóbb része száraz.

dacájára: dacára.

dalmahodott: kissé hizott, köpcös.
eldégálni, lacafacérozni: haszon-
 talanul eltölteni az időt. Foly-
 ton tesz-vesz valamit, de nincs
 haszna, látszata.

döngölni: időzni, tartózkodni.

duci: burgonyapuliszka.

elivahodott: elrothadt.

fendoda: gyufa.

gaura: sziklák közti odú (vadász-
 nyelven).

gurúja: burgonya.

gyökint: fejével bólint.

hagyó szőlő: a télre eltett szőlő.

homály: felhő.

hinodál: sokat össze-vissza beszél.

karéjozik: körüllovagol. (Katoná-
 viselt emberek használják.)

kámpicsorodik: sirva fakad.

kántus: ruha, különösen már járni
 tudó kis gyerekek *szoknyája*.

kecmereg: összehúzza magát.

készület, készség: író toll.

kopka, kupac, halom, garmada,
koporsó, prizma: az utak szélein
 rakásra rakott törött kő, mely
 az utak burkolására szolgál.

kotyka: kátyú, kis gödör a kerék-
 köfű: nátha. [vágásban.

kürúcska: csáklya.

kurgázni: bármely maradék gyü-
 mölesöt leszedni (a szőlőn kívül).

líktor verem: szőlőkben a barázdák
 mentén lévő vízgyűjtő verem.

(Beregszász.)

liha: ritka, puha. Liha szövésű
 ruha.

lipityánka: lapát.

mesmeg: ismét.

mereglye: magas, nagy karó.

mohog, rohog: különösen szeles
 időben a kályhában a láng.

málé, mulé tokány: tengeriliszt-
 ből sült eledel.

ontora, untra: vakcsap, dugó, amit
 a hordó függőleges oldalába
 vernek be.

pikó: kíváncsiság. No megmon-
 dom, legalább elveszted a pi-
 kódat.

pőcsikel: a ló, mikor szomjas és
 nyerít.

pucsinya: lakoma, eszem-iszom.
rangasz: rendetlen. Má te csak
 egy *rangasz lingár* vagy: ren-
 detlen csavargó.

szétgórni: szétszórni.

sziszkorázik: szikrázik.

téka: szekrény, állvány, falon
 függő edénytartó.

teberna, deverna: kocsmá.

devernákodni: részegeskedni, bi-
 tang életet élni.

tokó: kés; fából csinált kapa-
 tisztító.

udontalan: nem jó, rossz.

szikora: kiolvasztott szalonna,
 tepertő.

KORPÁS FERENC.

Családnevek.¹

Lukárdi, Lungás, Lukács, Marintza, Marginan, Martinás, Már-
 tonka, Maties, Mátyás, Minikázi, Minka, Minika, Vakár, Minuc,
 Minucka, Minos, Susan, Mitók, Nagy, Magy, Balán, Olár, Ulár, Pál,
 Páloska, Perke, Berke, Péterke, Petruc, Petruczi, Puskár, Puskás,
 Rob (e névvel 58 család szereti eredetét leszámítva a tatár
 rablás idejéből), Jenoskuva, Judánka, Farkas, Farkaska, Hobza,

¹ Kászoni Elek szabófalvi róm. k. kántor irata után közölte a szer-
 kesztőséggel Rokonyföldi 1880—1881.

Kobza, Kobzár, Franku, Frenko, Hengán, Házi, Gábor, Gál, Gatyí, Pili, Pityi, Pici, Gerguc, Gerguci, Givszán, Bezsán, Bésán, Bézسانی, Bézán, Györgyika, Jákob, Jakab, Jákobi, Jakabi, Poskin, Poscsin, Poskin, Ilinka, Ilinkás, Kicsi, Imbre, Imbrecske, Iván, Ivánka, Sándor, Sándoros, Szaskó, Szaszka, Husán, Szuszán, Penke, Szebi, Szebő, Tamás, Tréfás, Tréfási, Czurkán, Vakár, Varga, Vasile, Bukutár, Roszán, Mokán, Agota, Czinta, Czinka, Csintó, Cinege, Cinegés, Mili, Minica, Dobos, Kabos, Kobos, Ángor, Zángor, Orgán, Gyelburdár, Gyelburdán, Füstös, Házi, Házipár, ezek a legújabb családnevek az új házassultaknál. — Bojér, Bojár, Kukuc, Kurádi, Buláj, Jánosi, Alekó, Eleko, Csibán, Csabán, Csobáni, Ugulin, (ily nevű van 52) Csobánka, Csobánkás, Csobotár, Dankó, Domka, Deák, Dúme, Dumi, Dumok, Damók, Dunka, Délibán, Dulibán, Éva, Csizmán, Jánoska, Jánoskusza, Andre, Andronaki, Antócs, Antocsi, Antoni, Bacau b á k ó, Bákócska, Bákóska, Miháj, Balán, Balános, Pokaret, Bálint, Gergutz, Begzán, Bogzán, Bégan, Dima, Tiba, Zápor, Demó, Göré, sat. effélék.

Ezekből lehet vélekedni, mire fajul el az irodalom nélküli nép, a családnevek elferdítésében; hát nemzeti nyelvének elkorcsosításában?!

(Szabófalva, Moldva.)

KÁSZONI ELEK.

Népdalok.

1. Az én babám rózsaszín szalagja,
Nem fonja már többé a hajába;
Tedd el babám a komót fiába,
Majd jó lesz a kis lányod hajába.

Az én babám rózsaszín ruhája,
Rászállott a harmat az aljára.
Gyere babám, verd le a harmatot,
Vedd le a szivemről a bánatot!

2. Szárnya, szárnya, szárnya a fecskének,
Jobb a lánynak, mint a menyecskének,
Mert a lánynak befonják a haját,
Fujja a szél piros pántlikáját.

Azt a kis lányt ne vedd el, ne vedd el,
Nem győződ azt selyem keszkenővel;
Kilencet köt fejére, nyakába,
Tizediket karcsú derekára.

3. Debreceni nagy toronyba, csuhaja,
Kilencet ütött az óra, csuhaja,
Nem ütött a nékem jóra, csuhaja,
Áll a babám kézfogója, csuhaja!

Debreceni torony alá, csuhaja,
 Diófát ültettem sorba, csuhaja,
 Három ága, hat levele, csuhaja,
 Tilos a szeretóm neve, csuhaja!

KULCSÁR ENDRE.

IZENETEK.

Filológus. Szó sincs róla, hogy az Egy. Phil. Közlönynek (1906. 647) igaza volna a *ha — úgy* kárhóztatásával. Ezt a kérdést rég eldöntötte Arany János (l. Nyr. 1:244; még Helyes magyarság 46, MKötészők 1:253—4, 3:113).

Etnográfus. Nyelvjárásainkról nincs más tájékoztató könyv, mint Balassa József alapvető munkája: A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése (a M. T. Akadémia kiadása, 1891). Erre támaszkodik valamennyi azóta megjelent nyelvjárastanulmány. De Balassa könyve elfogyott, s amíg új kiadása meg nem jelenik, csak azok a rövid kivonatok helyettesítik, amelyeket, Balassa Magyar Nyelv c. könyvecskéjében, Simonyi Magyar Nyelvében és a Nyelvészeti Füzetek 4. számában (Tréfás népmesék és adomák, nyelvjárási olvasókönyv) találhatni.

I. L. Azt kérdi, mi az az *átfogó*, melyet a Pesti Hirlap idéz 1907. I. 25: »Wekerle egy új kifejezést talált ki; e szerint *átfogó* reformokat kell létesíteni s ahhoz idő kell.« Ez nyilván a német *umfassend* fordítása, mert *um-fassen* = át-fogni, körül-fogni. Ámde *umfassend* magyarul: *széleskörű*, *mélyreható*, ellenben az *átfogó* németül — *Hypotenuse!*

N. J. *Pirszén* és *kence* az üzleti föliratokban nevetséges finomkodás a *kocsz* és *firnájsz* helyett. Azt hiszik némelyek, hogy mennél érthetlenebb, annál előkelőbb az írás. Még csoda, hogy a *gipsz* helyett már nem írnak *fösz* s a *kréta* helyett *döröszt*.

S. L. »A báróné levele még nem minden, ami a nemzeti küzdelem titkát tette, s a többinek a tudója és *elmondhatója* Polónyi.« Ez a kifejezés, amelyet ön Az Ujság vezércikkében olvasott (I. 30), éppenséggel nem hibás. Hisz egészen hasonló hozzá ez a mindennapi szólás: *Isten a megmondhatója*; s épúgy cselekvő jelentésűek: *nagyehető*, *nagyiható*, *fegyverfogható*. (Bővebben Nyr. 5: 82.)

V. I. Első kérdésére részben megfelel itt a 87.1. A másodikra: sokkal hasznosabb a tájszokat tárgyi csoportok, tehát jelentésük és összetartozásuk szerint csoportosítani, mintsem pusztán betűrendben föl sorolni.

P. M. Szivesen, de talán csak ha a most folyó közléseket befejeztük.

Beküldött kéziratok. Patrubány L. Szófejtések. — Kertész M. Rideg. — Verő L. Mellékmondatok mint önálló mondatok. Meghalni — Gábor J. A hogy kötőszó fokozó használata. — Pálfi M. Brassai széljegyzetei a Nyr.-höz. — Komonczy G. A mellé- és alárendelés kérdése II. — Keleti O. A rész szó a tótban.

Beküldött könyvek. Rubinyi M. Általános nyelvtudomány (Bpest, Stampfel. 1 K 20 f.). — Beiträge zum Studium der türkischen Sprache und Literatur, herausgegeben von I. Künos und Fr. Giese. Band I. Materialien zur Kenntnis des anatolischen Türkisch. — Kemény Zs. Történelmi és irodalmi tanulmányok I. — III. (Franklin, 15 K) — Ferdinandy G. A m. alkotmány tört. fejlődése (Franklin 2 K). — Olcsó Könyvtár 1452—6 (Istvánfi: Volter és Grizeldis; Gyulai: Emlékezés Deák F-re; Ihering: Küzdelem a jogért). — Magyar könyvtár 469—473. (472—3. sz. Molière: A tudós nők, ford. Gábor Andor). — Az orsz. pedag. könyvtár és tanszermúzeum Hivatalos Értesítője (kiadja a vall. és okt. min.; megjel. havonként). — Sirelius U. T. Suomalaisten kalastus. (A finnek halászata, I. k. A finn irod. társaság kiadánya. Helsingfors 1906.) — Alexici G. Geschichte der rumänischen Literatur (Leipzig 1906. Amelang).